

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק א)

חלק הדרוש השייך לעניני שבת הגדול

- הנס דשבת הגדול היתה ההתחלה של מכת בכורות • טעם שנקבע שבת הגדול ליום השבת, ולא ליום החודש • במדרש פליאה: האדם שעשה עבירה ועשה תשובה, הקב"ה מוחל על כל עונותיו, ולכך נקרא שבת הגדול • ביאור מה שאומרים וְכָר לִיצִיאת מִצְרַיִם, בקידוש של שבת • יערות דבש: ביאור החילוק שבדברות ראשונות נאמר הטעם לזכר בריאת שמים וארץ, ובדברות אחרונות נאמר שהוא זכר על שיצאו משעבוד מצרים • בני יששכר: טעם שניתנה שבת בְּמָרָה עוד קודם מתן תורה • בתוספות: במצרים עבדו עבודת הפרך בהל"ט מלאכות האסורים בשבת • טעם שתשובה מהני רק בישראל • פרשת דרכים: טעם שצוה ה' ליחזקאל הנביא להחיות מתים בבקעת דורא • כח ההצלה מיד האומות בגלות, הוא על ידי שמירת השבת

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

28 מינוט מתוך 84 זייער קלאר ****

לשון קדש - קונטרס רצ" (חלק א)

ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 1327.1 → 6 → 1 קול אוצר יהודא	ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-1110 פעקס: 718-650-2970 לשון קדשו: 929-522-1515 דרוק 1 דערנאך 297 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3
--	--

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח צדיק תמים וישר סופר סת"ם
רבי משה ז"ל
גאטעסמאן מקראלי
שהיה חביב מאוד בעיני הצדיקים הקודמים זצ"ל,
והיה הסופר המיוחד של רבינו הקדוש"ט וצוקל"ה זי"ע
שחבבו וקירבו מאוד
(לשון הגה"ח הרמ"א פריינד זצ"ל, נאב"ד ירושלים עיה"ק)
בן הרה"צ רבי דוד שלמה זצ"ל
שו"ב דק"ק יאנאהשאו
נפטר י"ז ניסן תש"ב

הרה"ח רחים ומוקיר רבנו, ביתו פתוחה לרוחה,
פיור נתן לאביונים, והשכיל אל דל, בהסתר ובהצנע לכת,
עסק בתורה וזכה לחדש חידושים יקרים
רבי משה מנחם ז"ל
מענדלאוויטש
ב"ר אהרן זעליג ז"ל
היה דבוק בריב"ק זי"ע בכל נימי נפשו, והרבה לעשות
פעולות חובקות ורועות עולם לשובת הדרות החרדית
נפטר י"ד ניסן ערב פסח תש"פ

הרבני החסיד הישיש, עמד איתן באמונתו וצדקתו
אף בשנות הועם כששתה מכוס התרעלה
רבי אברהם ז"ל קליין
ב"ר דוד הלוי ז"ל הי"ד
נפטר ט"ו ניסן א' דפסח תש"פ

הרבני החסיד הישיש, התנהג בדרכי נועם ועבד את ה'
בשמוחה ובהצנע לכת, גמל חסד עם הבריות, דבוק
ברביה"ק זי"ע ולמד בקביעות דברי תורתו
רבי דוד יעקב ז"ל פעדער
ב"ר ברוך ז"ל
נפטר י"ד ניסן ערב דפסח תשנ"ב

הרבני החסיד המופלג, יראתו קודמת לחכמתו, לב טוב ובעל
מדות, דבוק בדרכי הצדיקים ובמסורת אבות, עשה תורתו
קבע ויגע בסוגיות הש"ס, ונפשו קשורה בתורת רביה"ק זי"ע
רבי ישראל ז"ל זילבערשטיין
בן הגה"צ ר' שמעון זצ"ל (דומ"ץ בק"ק פעסט)
נפטר ז' ניסן תש"פ

הרבני החסיד איש חיל ורב פעלים הודף צדקה וחסד,
תלמיד ותיק מרביה"ק זי"ע
רבי יהודא ז"ל קארן
ב"ר אברהם יצחק ז"ל - נפטר ח' ניסן תשס"ג
והנה מרת **נאלדא** ב"ר יחזקאל שרגא ע"ה
נפטרה ערב שבעי של פסח תש"פ

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

ר' יואל ז"ל בן יבוא"ש הרה"ח
ר' שלום הי"ד **סאנדער**
נפטר ביום א' דפסח תש"פ

KolSatmar.com

כב

קישויות ודקדוקים בעניני שַׁבַּת

קושיא ו

בקידוש דשבת מוזכרין גם כן דהוא זכר לַיציאת מצרים. ויש להבין האך השבת הוא זכר ליציאת מצרים, דלאורה הוא רק זכר לבריאת העולם שבראו הקב"ה בו ימים וישיבות ביום השביעי

לְאָמיר זען. ביי קידוש [פון] שַׁבַּת, זאָגט מען^א זכר ליציאת מצרים.

(ו) דאָרף מען לכאורה פאַרשטיין, [דהרי] שַׁבַּת איז אַ זכר אויף בריאת העולם, אַמט, [אַבער] וואו קומט יציאת מצרים [צו שַׁבַּת].

כג

קושיא ז

ובאמת מצינו מפורש גם כן בפסוק אצל הדברות אחרונות שבפרשת ואתחנן, דכתיב במצות שבת וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וגו' עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. ולא כדברות ראשונות שהוזכר רק ענין בריאת העולם, כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וגו'

נאָר דער אַמט איז עס [מפורש גם] אין פסוק [אין] פרשת ואתחנן, ביי די דברות שְׁנִיּוֹת שטייט ביי דער ציווי פון שַׁבַּת [ענין זכירת יציאת מצרים].

אין די דברות הָרִאשׁוֹנוֹת (יתרו כ, י) שטייט כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. 'דעם' טעם פון שַׁבַּת, [דהוא לזכר] אויף בריאת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, אַזוי ווי דאָס פֿשטות [איז].

און ביי די לוחות שְׁנִיּוֹת, ביי די דברות שְׁנִיּוֹת אין פרשת ואתחנן (ה, יד) שטייט נאָך [דער ציווי] שַׁבַּת, וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְיֹצֵאתְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרָיִם [בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה] עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, איז ער מְזַכֵּר [דהוא לזכר על] יציאת מצרים.

כד

וגם שם בהפסוק טרחו המפרשים לכאב שייכות מצות השבת לזכרון יציאת מצרים

(ז) דאָרטן שטעלט מען זיך אויכעט [במפרשי התורה, לבאר] וואו קומט יציאת מצרים [צו שַׁבַּת].

כה

תירוץ הרמב"ן – על קושיא ז

והרמב"ן כתב כמה דרכים בזה. דבתחילה הביא פירוש האבן עזרא, דקאי על מצות שבתת 'העבד', ולזה אמר זכרת כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, והניח ה' לך, ועל כן גם אתה תניח לעבדך

זאָגט דער רמב"ן^ב [כמה דרכים בזה].

^א בברכת קידוש של שבת: אַשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ, וְשַׁבַּת קִדְּשׁוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ, זָכְרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרִאשִׁית, תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קִדְּשׁ, זָכַר לַיציאת מצרים.

^ב ברמב"ן ואתחנן (ה, יד-ט): ואמר כאן למען נִזְכֹּר עֲבָדְךָ וְאַמְתְּךָ כְּמוֹךָ, וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו' לבאר כי הוא יצוה במנוחת העבד כְּמוֹךָ, בעבור שהיית עבד והניח ה' לך, וגם אתה תניח לעבדך. והנה טעמו, כשינוח עֲבָדְךָ וְאַמְתְּךָ כְּמוֹךָ, תזכור כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וגו'. וטעם על כן צִוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, צוה שתעשה 'כן' ביום השבת, כן פירש רבי אברהם (באבן עזרא). וְאֵינִי נִכָּן. ואנו אומרים בקידוש היום כִּי יוֹם זֶה תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קִדְּשׁ זָכַר לַיציאת מצרים, כאשר נאמר בו (בקידוש ובתפלת שבת) זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְרִאשִׁית.

והרב אמר בספר המורה (מובא להלן) כי המאמר הראשון (בפרשת יתרו) הוא 'כבוד היום' והידורו, וכאשר אמר (שם כ, יא) עַל כֵּן בִּרְךָ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִקְדָּשְׁהוּ, ועל כן הזכיר טעם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' [אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ]. אבל בכאן (בפרשת ואתחנן) יזוהר אותו 'לשמור' השבת, בעבור היותנו עבדים במצרים עובדים כל היום על כרחנו, ולא היתה לנו מנוחה, והוא יצונו עתה לשבות ולנוח. כִּי שְׂנוּמִיר חֲסִידֵי ה' עֲלֵינוּ בְּהוֹצִיאֵנוּ אוֹתָנוּ

קודם זאָגט ער [בפסוק] לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ, [ואחר כך אמר וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם]. שטייט איבערצאָלִי [בכמה פסוקים בענין השבת, כי] ער הייסט [אַז מ'זאָל אויך] דעם עַבְדְּ לֵאזֵן מְנוּחָה [ביום השבת, והטעם כדי] דו זאָלסט געדענקען [אַז] דו ביסט געוועזן אַן עַבְדְּ אִין מִצְרַיִם, און מ'האָט דִּיך אַרויסגעלאָזט, מ'האָט דִּיך געלאָזט מְנוּחָה. [ולפי זה] גייט אַרויף דער יציאת מִצְרַיִם וואָס איז דאָ אין פסוק, דאָס גייט אַרויף אויפן עַבְדוּת. [והוא טעם על מצות שביתת העבד]. אַזוי זאָגט ער 'קודם' [ברמב"ן].

כו

אבל לא נראה לו פשט זה. וגם בפשט הכתוב משמע דקאי על עיקר מצות השבת, ולא על הפרט דשביתת העבדה, וכמו שמסיים ואומר על פן צִנֵּן ה' אֱלֹקֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת 'דערנאָך' [מביא פשט הרמב"ם כלהלן].

[שהרי] נאָר ס'זעט דאָך עפעס אויס [במשמעות הכתוב אַז] ס'גייט דאָך אַרויף 'בְּכָל־לַיְלֹת' אויף שַׁבָּת, [וכמו שמסיים ואומר] עַל פֶּן צִנֵּן ה' אֱלֹקֶיךָ [לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת]. [אזוי זעט אויס] דאָס לִשׁוֹן הַכְּתוּב.

כו

ואחר כך מביא הרמב"ן פירוש הרמב"ם בספר המורה, כי יצונו עתה לשבות ולנוח, כדי שנוכר חסדי ה' עלינו בהוציא אותנו מצרים, מעבדות למנוחה. ושבו דחה גם פירוש זה, כי בהיותנו שובתים מלאכה ביום השביעי, אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרים, ואין לרואה אותנו בטלים ממלאכה ידיעה בזה, רק היא זכר לברית שמים וארץ [איבערדעם] ברענגט ער, אַז דער רמב"ם זאָגט אין ספר המורה, אַז מ'איז מְחוּבָּב מְקַבֵּל צו זיין [שמירת שבת, ליום מנוחה], ווייל מ'איז אַרויס פון מִצְרַיִם [ונזכור חסדי ה' עלינו שהוציאנו מעבדות למנוחה]. עפעס אַזוי ברענגט ער.

מעבדות למנוחה. והנה בשבת בכללה שני טעמים, להאמין בחידוש העולם כי יש אלוך בורא, ולזכור עוד החסד הגדול שעשה עמנו, שאנחנו עבדיו אשר קנה אותנו לו לעבדים. גם זה אינו מְחוּבָּב אֶצְלֵי, כי בהיותנו שובתים ולא נעשה מלאכה ביום השביעי, אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרים, ואין לרואה אותנו בטלים ממלאכה ידיעה בזה, רק היא כשאר כל המצות. אבל יהיה בו זָכָר לַמַּעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שנשבות ביום ששבת ה' וינפש.

והראוי יותר לומר, כי בעבור היות יציאת מִצְרַיִם מורה על אלוך קְדוּמֹן, מְחַדֵּשׁ, חָפֵץ, וְנוֹכַח, כאשר פירשתי בדבור הראשון [רמב"ן יתרו כ, ב]. על כן אמר בכאן, אם יעלה בלבך ספק על השבת, המורה על החידוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים, שהיא לך לראיה ולזכר. • והנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת, כי יִזְכְּרוּ בו ויאמרו ה' הוא מְחַדֵּשׁ כָּל אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים, ועושה כָּל כְּרִצּוֹנוֹ, כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית. וזה טעם עַל פֶּן צִנֵּן ה' אֱלֹקֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. • והנה לא פירש כאן 'טעם השביתה', כי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' גוֹר', שכבר הוזכר זה פעמים רבות בתורה, אבל אמר בקצרה ויום השביעי שָׁבַת לַה' אֱלֹקֶיךָ, שהוא יתברך שָׁבַת בו וינפש, ויבאר להם כי מיציאת מצרים ידעו שהוא אמר והיה העולם וְשָׁבַת מִמֶּנּוּ. - [ועיין בטור (א"ח סימן רעא) שהעתיק דברי הרמב"ן אלו בכונת פירוש אמירת זָכָר ליציאת מִצְרַיִם שאומרים בקידוש היום דשבת].

^א גם בדברות ראשונות שבפרשת יתרו. וכן בפרשת משפטים (כג, יב) ויביום השביעי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וַיִּנְפֹּשׁ בֵּין אִמְתֶּךָ וְהָגֵר.

^ב על מצות שבת בכללה, ולא על הפרט של שביתת העבד בשבת.

^ג בספר המורה (ח"ב, פרק לא): ולזה צונו בתורה להגדיל זה היום, עד שיתקיים יסוד 'חידוש העולם', ויתפרסם במציאות כשישבתו בני האדם כולם ביום אחד, וכשישאל מה עילת זה, ויהיה המענה כי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' [וגו']. • וכבר באו בזאת המצוה שתי עלילות מתחלפות, מפני שהם לשני עלולים מתחלפים. וזה, שהוא אמר בעילת הגדיל השבת בעשר הדברות הראשונות, אמר כי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' גוֹר', ואמר במשנה תורה וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּ הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם גוֹר' עַל פֶּן צִנֵּן ה' אֱלֹקֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. וזה אמת כי העלול במאמר הראשון הוא כבוד היום והגדילו, כמו שאמר עַל פֶּן צִנֵּן ה' אֱלֹקֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִקְדֹּשׁ הַיּוֹם. וזה העלול הנמשך לעילת כי שֵׁשֶׁת יָמִים

לשון שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק א) קדשו ה

[און אויך אויף דעם] זאָגט ער אינאָן, ס'געפעלט אים נישט [לפרש כך במשמעות הכתוב]. איבערהויפט [דאס כן] פאַרוואָס זאָגט מען [בקיודש היום] זיך ליציאת מצרים, [והרין] פון שְׁמִירַת שְׁבֵת איז נישטאָ קיין שום זיך ליציאת מצרים, אז איינער האלט שְׁבֵת, מ'ווייסט עפעס [פון דעם דער ענין יציאת מצרים]? אין דעם דערקענט מען א זיך ליציאת מצרים?

ס'איז א זיך אויף בריאת שמים וארץ, [והכמו שכתוב בדברות ראשונות] כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, [אבער] וואָס איז [עס] א זיך ליציאת מצרים.

כח

ולכן מסיק הרמב"ן, כי בעבור היות נבי יציאת מצרים מורים על השגחה ויכולת ה', שהוא מחדש בכל אותות ומופתים, ועושה בכל כרצונו, ונמצא רציאת מצרים הוא זכר ולראיה על אות השבת שבא להורות על שהקב"ה חידש העולם, וברא הכל יש מאין ומנהיג הכל כרצונו. ואם כן גם השבת הוא זכר ליציאת מצרים, ששניהם מורים על האמונה בה' ויכולתו

איבערדעם זאָגט דער רמב"ן, אז יציאת מצרים האָט מעיד געווען אויף בריאת שמים וארץ, מ'איז געקומען [דורך דעם] צו גלייבן [איינעם בורא עולם. ווייל ווען] מ'האָט געזען די נסים פון מצרים, האָט מען געוואוסט [און געזען אז] אַלדינגס איז ביים באַשעפער אין די הענט, אַלע מַזְלוֹת מיט אַלדינגס, אַלדינגס האָט ער מַכְנִיעַ געווען דער בורא כל עולמים. [וממילא] האָט זיך דערקענט [פון יציאת מצרים] אז דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפן בריאת שמים וארץ, יציאת מצרים איז א זיך [למעשה בראשית]. איבערדעם איז דאָס איין זאך, איז דאָס איינס מעיד אויפן אנדערן, איז דאָס איינס א זיך אויפן אנדערן. [ווייל] יציאת מצרים איז א זיך אויף שְׁבֵת, מ'זאָל וויסן אז דער בורא כל עולמים שְׁבֵת ויִנְפֹּשׁ, און שְׁבֵת איז א זיך אויף יציאת מצרים, [ששניהם מורים על בריאת שמים וארץ]. - אַזוי זאָגט דער רמב"ן.

כט

מה שעדיין קשה לתירוץ הרמב"ן

אמנם תירוצו לכאורה עדיין איז מספיק, דהיינו בזה שיציאת מצרים הוא זכר לשבת, אבל האיד שמירת השבת הוא זכר ליציאת מצרים. וכשם שהקשה על פירוש הרמב"ם, דהאיד יובן ידיעה זו של יציאת מצרים בהיותנו שובתים ביום השבעי, כן יש להקשות לכאורה גם על פירוש הרמב"ן עצמו

[נגאָר] לעולם מ'דאַרף נאָך אַלץ פאַרשטיין, דעס איז ער זייער גערעכט, דעס קאָן מען פאַרשטיין וואָס ער זאָגט אז יציאת מצרים איז א זיך אויף שְׁבֵת. אָבער וויאָזוי איז שְׁבֵת א זיך אויף יציאת מצרים, דאָס פאַרשטייט מען דאָך ווייטער נישט. אַזוי ווי ער פרעגט אַליין פריער [על פשט הרמב"ם, דהרין] מ'קאָן האַלטן שְׁבֵת, און יציאת מצרים מאן דָּכַר שְׁמִיה. פאַרקערט [יא, אז] יציאת מצרים איז אויך מעיד, [ס'איז] איז א טעם און מעיד אז מ'זאָל האַלטן שְׁבֵת. אָבער פונעם שְׁבֵת אַליין, וויאָזוי ווייס איך יציאת מצרים.

וגו'. אמנם תתו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשמרו, הוא עלול נמשך לעילת היותנו עבדים במצרים, אשר לא היינו עובדים כרצונו ובעת שחפצנו, ולא היינו יכולים לשבות. וצונו בתורת השביתה והמנוחה, לקבץ שני הענינים, האִמְנַת דעת אמתי, והוא 'חידוש העולם' המורה על מציאות האלוהי בתחלת מחשבה ובעיני הקל, וזכור חסדי האלוהי עלינו בהניחנו מתחת סבלות מצרים וכו'.

¹ רעין ברמב"ן ואתחנן (ד, כט) ואבן עזרא יתרו (כ, א), ובהגדה אברבנאל (פיסקא עבדים היינו).

ל

תירוי'ן התוספות על קושיא ו

ובתוספות מס' פסחים איתא טעם אחר, לפי שבמצרים עבדו בהם עבודה הפרך באלו הל"ט מלאכות. וכשנאלו ממצרים הזהירים על השבת, לשבות מאותן ל"ט מלאכות

תוספות זאגט דאָרטן אויפן אָרט [וואו ס'שטייט] אין די גמרא' אז מ'דארף מִזְכִּיר זיין יציאת מצרים ביי קידוש, זאגט תוספות", ווייל אין מצרים האָט מען מיט זיי געאַרבעט ל"ט מלאכות, די מצריים.

לא

מה שעדיין קשה לתירוי'ן התוספות

אמנם גם על תירוי'ן זה לכאורה קשה, דלא מצינו שיעבדו במצרים דיקא בל"ט מלאכות אלו, אלא בכל עבודה קשה שהיה שייך לעבוד בהם בפרך. ומכלל הל"ט מלאכות יש גם כן מלאכות קלות, וכגון מלאכת הוצאה במחט, וכדומה [אָבער] דאָס איז אויך אביסל שווער, וואָס עפעס ל"ט מלאכות [דהיכן מצינו שעבדו עמהם בכל הל"ט מלאכות, ודייקא במלאכות אלו].

[ומצינו בכתוב רק כן] זיי האָבן דאָך געאַרבעט עבודת הפרך. [אָבער] זיי האָבן געקאָנט טון [אפילו] שווערערע אַרבעטן וואָס ס'איז נישט פון די ל"ט מלאכות. אונז ווייס מיר [די ל"ט מלאכות, נאָר ווייל] ס'איז געדרינגען פונעם משפּך^ט. [אבל לא ממה שעבדו במצרים].

[ולעומת זה יש מלאכות קלות האסורות, וכגון] ס'איז דאָ [מלאכת המוציא מרשות לרשות] אַז מ'טראָגט אַ מחט מִרְשׁוֹת הַיָּחִיד לִרְשׁוֹת הָרַבִּים, ס'איז גאַרנישט קיין עֲבֻדָּה [קשה], און דאָס איז יאָ פון די ל"ט מלאכות. ס'שטימט נישט אינגאַנצן אַזוי שטאַרק [ענין הל"ט מלאכות שבמשכן, עם אופן העבודת הפרך שעבדו במצרים]^א.

^א בגמרא פסחים (קז:): אמר רב אחא בר יעקב, וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא (ראה טז, ג) לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם [צאתך מאֶרֶץ מִצְרַיִם], וכתיב התם (יתרו כ, ה) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֶדֶשׁוֹ.

^ב בתוספות שם: לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לִכְן קִבְּעוּ [לומר] זָכוֹר לִיציאת מצרים. ושמעתי מהר"מ, שיש במדרש, לפי שבמצרים עבדו בהם בישראל בפרך, ופרך בא"ת ב"ש וג"ל, שהם [בגמ'] מלאכות ארבעים חסר אחת. וכשנאלו ממצרים הזהירים על השבת, לשבות מאותן ל"ט מלאכות. [והובא זה בב"ח (אור"ח רעא, ט)].

^ט כמבואר בגמרא שבת (דף מט: ע. צז:). ועיין להלן בלשון שו"ע התניא.

^א עיין בתוספות שבת (ב. ד"ה פשט בעה"ב), ובדברי יואל ויקהל (עמוד שצו, ד"ה אך).

ו"ל שלחן ערוך התניא (אור"ח שא, א): אף על פי שנאמר בתורה סתם לא תעשה כל מלאכה, ולא נתפרש בה איזה עשייה נקראת מלאכה ואיזה עשייה אינה נקראת מלאכה, ומצד הסברה שההוצאה וההכנסה מרשות לרשות אינה נקראת בשם מלאכה כלל, אעפ"כ ממה שסמכה תורה פרשת שבת למלאכת המשכן ללמוד שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת, מכאן אנו לומדים שכל מלאכה שהיתה חשובה במשכן, נקראת מלאכה לענין שבת, וההוצאה היתה ג"כ מלאכה חשובה במשכן, שנאמר (ויקהל לו, ו) אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל יַעֲשֶׂה עוֹד מְלָאכָה לְתַרְוֹמַת הַקֹּדֶשׁ וְיִפְלֹא הָעָם מִקְּהֵלָי, הא למדת שההבאה שהיו מביאין מבינים שהוא רשות היחיד, אל משה העומד במחנה לוויה שהיא רשות הרבים, נקראת הבאה זו מלאכה. ומנין כל המלאכות שהיו במשכן הן ל"ט, והן נקראות אבות מלאכות, שיש עוד תולדות שלמדו מפי השמועה שלא אותן המלאכות בלבד שהיו במשכן נקראו מלאכות, אלא כל מלאכה הדומה למלאכה שהיתה במשכן היא נקראת גם כן בשם מלאכה כמותה, והרי היא בכלל לא תעשה כל מלאכה, כגון ההכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד היא תולדת ההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, שהיא דומה לה ממש וכו'.

^א ועיין בדברי רבינו לליל שב"ק חוה"מ פסח תשכ"ג (נדפס בחידושי תורה לפסח, עמוד כה) מה שביאר בדברי התוספות אלו. ומבאר שם בזה גם מהיכן ידעו ישראל לשבות במצרים מל"ט מלאכות אלו, אף שעדיין לא היה שייך ללמוד זה ממלאכת המשכן. - וז"ל רבינו שם: ובפסחים כתבו התוספות הטעם שמזכירין יציאת מצרים בקידוש היום וכו' (כמובא לעיל), עד כאן. ולכאורה יש להבין דבין הל"ט מלאכות ישנם גם כן מלאכות גרועות שמצד הסברה לא היה נחשב למלאכה, כגון הוצאת מחט מרשות לרשות, אלא שאנו למדין אותה ממלאכת

נָאָר הַכֶּלֶל [מ'קצן זאגן אז] זיי האָבן דאָס אויכעט [געטון], די ל"ט מלאכות. [אָבער] זיי האָבן [דאָך] אַלדרינגס געטון אין מַצֵּרִים, [כל מיני] עֲבוֹדַת הַפֶּהָר, [אף מאותן שלא נכללו בכלל הל"ט מלאכות אלו].

לב

סיום קושיא ו-1

על כל פנים דארף מען דאָך האָבן [נאָך] עפעס אַ שטיקל ביאנר [מדוע השבת הוא ז'כר ליציאת מצרים].

לג

ישוב הקושיות בעניני שבת

ושעמים בענין שבת הגדול

הקדמה לישוב קושיא ו-1 (כאופן ראשון)

(עד אחר אות לח)

קודם מ'זאָל פאַרשטיין [ענין זכר ליציאת מצרים באופן ראשון, נקדים וואָס] איך האָב געזאגט דעם **שַׁבַּת הַגָּדוֹל**¹. [בענין] דעם וואָס שטייט "ס'איז געווען אַ גרויס נס [בשבת הגדול, דער] לַמָּכָה מִצֵּרִים בְּכֹכְרֵיהֶם" (תהלים קלו, י).

לד

קושיא ח-ט - בענין שבת הגדול

דקדקו הפוסקים למה קבעו זכרון הנס דשבת הגדול על יום השבת

דייקא, ולא על יום החורש. וגם למה נקרא זה בתורה שבת 'הגדול' דייקא

(ח) [און] לכאורה פרעגט מען דאָך די קשָׁא, [פארוואָס] מ'האָט אָנגעהאַנגען דעם נס

המשכן להיות חייבין עליה בשבת, ומה היה סברת המצריים לשעבד בישראל דייקא במלאכות הללו. ○ אך יובן על פי מה שכתב האר"י הק' הביאם בספר הק' באר מים חיים סוף פרשת פקודי, שהל"ט מלאכות הם נגד הל"ט קללות שנתקלל אדם הראשון, ועל ידם מתקנים וממתיקים הקללות, ופירש שם בזה כמה פסוקים עיין שם. והנה פרעה וחרטומי מצרים היו חכמים להרע מסטרא דטומאה, ורצו להרבות טומאה בישראל, והבינו שרשן של הדברים שאלו הל"ט מלאכות מסוגלים לזה אם יעבידו עמהם גם בשבת, [ולכן] אף על פי שיש גם מלאכות כאלו שמצד הסברה אין נחשבינן לכלום, אבל הם הביטו בשרשי העניינים [ועיין בזה גם בדברי יואל פרשת שמות, עמוד כו]. ○ ובוזה יובן מה שאמר רז"ל (שמות רבה א, לב) שישאלו במצרים היו שומרים את השבת, כשמשנה רבינו בחר להם את השבת ליום מנוחה. ולכאורה מהיכן ידעו לשבות מכל מלאכות האסורות, הלא עדיין לא נבנה המשכן שיהיו יודעים איזה מלאכה אסורה בשבת, ואותן מלאכות הגרועות מנין ידעו לשבות מהן. ולהנ"ל יובן, דממה שראו שהמצריים משעבדין עמהם דוקא בל"ט מלאכות הללו, הבינו שאלו המלאכות יש להם שורש גבבהי דרומים, וידעו לשבות מהם בשבת. ○ ולכן מזכירין יציאת מצרים בקידוש היום, דכל פעם ששומרין את השבת מל"ט מלאכות, יש בזה זכר ליציאת מצרים, דשם שיעבדו עמהם באלו המלאכות.

² בס"ג שבת הגדול תשכ"ז (לשון קדשו צט ח"א), עיין שם כל הענין באורן.

³ בטור (ארי"ח סימן תל): שבת שלפני הפסח קורין אותו **שַׁבַּת הַגָּדוֹל**. והטעם, לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור וכו', ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם, ונמצא שעשירי בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד מהם לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתו, ושאלו המצריים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות ה' עלינו, והיו שניהם קרות על ששוחטין את אלהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דבר. ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול.

ובבית יוסף שם בשם התוספות (שבת פז:) כתב עוד: כדאיתא במדרש (שחר טוב, תהלים מזמור קלו) כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות של מצרים אצל ישראל ושאלו למה היו עושים כך, אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרגו בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו, ועשו הכבורות מלחמה והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב לַמָּכָה מִצֵּרִים בְּכֹכְרֵיהֶם.

[ביום השבת]. דעס נס איז געווען י' בניסן, האָט מען געדאַרפט צו מאַכן [זכרון לזה ביום] י' בניסן, פאַרוואָס מאַכט מען עס שַׁבָּת.
(ט) [און] פאַרוואָס הייסט עס [בתואר] שַׁבָּת 'הַגְדוּלָּה'.

(ראה עוד קושיא יא-י בענין שבת הגדול, להלן באות מב)

לה

הקדמה לשוב קושיא ח (באופן ראשון)

ואמרת בזה כמה טעמים בשבת הגדול, לבאר האך שיום השבת קא גרים להנס, ובאחד מהטעמים ביארתי דהוא כעין מה שדרשו בפסוק וְהָיוּ הַזֶּה תַּאמְרָנָה, דיומא רשבת גרים

האָב איך געזאָגט עטליכע טעמים^ט, [און] איך האָב געזאָגט צווישן די טעמים [ווייל] ס'קאָן זיין אַז מ'האָט געוואוסט אַז דעס נס איז תְּלוּי [בשַׁבָּת], אַז דער יום [השבת] קא גרים.

[וכעין] אַזוי ווי דער מגן אברהם זאָגט^{טו} אַקעגן תענית [של ו' חקת], ביי זאת חַקַּת הַתּוֹרָה [חקת יט, ב], ווייל די פרשת השבוע קא גרים, [וכדמתרגום אונקלס שם דא גזירת אורייתא. אַזוי] דאָס איז אויך יומא קא גרים.

[און ווי] איך האָב געברענגט דעם מדרש^{טז} [בענין הריגת וְשָׁתִי, בפסוק] וְהָיוּ הַזֶּה תַּאמְרָנָה [אסתר א, ח], [דהיה זה ביום השבת, ודרשו כי] הַיּוֹם יומא גרים.

לו

והוא על פי דברי היעירות דבש שנותן מעם על ענין הנזכר, למה בדברות אחרונות נאמר במעם שמירת שבת וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, שלא כדברות ראשונות שנאמר שם המעם כִּי שְׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגו'

[וביארתי שם] טאָקע" ווי דער יעירות דבש זאָגט אין צווייטן חלק^{טז}, זאָגט ער אַ טעם פאַרוואָס אין די דברות הַרְאשׁוֹנוֹת שטייט כִּי שְׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, און אין די דברות אַחֲרוֹנוֹת שטייט וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם. [וכדלעיל באות כג].

^ט "בס"ג הנזכר, עיי"ש ששה אופנים בישוב קושיא ח [למה נתלה הנס בשבת], ושבעה אופנים בישוב קושיא ט [בטעם קריאת שבת 'הגדולה']. ודברי רבינו שהזכיר בכאן, הוא שם באופן ראשון ושני [בישוב קושיא ו דשם, שהוא קושיא ח דהכאן].

^{טו} במגן אברהם (ארו"ח תקפ, ט): ואיתא בכתבים (שער הכוונות דרושי הלילה עמוד שעה, פרי עץ חיים שער תיקון חצות ד"ה וכו') שראוי לכל בר ישראל לבכות על שריפת התורה, שמכח זה נמסרה התורה לקליפות, המקום יחזירה לנו במהרה בימינו. • כתב התניא (הקדמון, סוף סימן נח), ביום הששי פרשת חקת נהגו יחידים להתענות, שבאותו היום נדרשו כ' קרונות מלאים ספרים בצרפת. ולא קבעו אותו בימי החודש, מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום 'הפרשה' גורם גזירת התורה, זאת חַקַּת הַתּוֹרָה [חקת יט, ב] מתרגמינן דא גזירת אורייתא. וגם בשנת ת"ח נחרבו שני קהילות גדולות באותו היום, כמו שאומרים בסליחות (לכ' סיון) שחיבר בעל השפתי כהן.

^{טז} מובא ביערות דבש חלק ראשון (דרוש ג, ד"ה ובמדרש) וז"ל: במדרש, וְהָיוּ הַזֶּה תַּאמְרָנָה שְׁרוֹת פָּרִס וּמָדִי [אסתר א, ח], היום גורם, אילו היה שאר ימים לא דיבר כן.

[נרבינו מוסיף שם זה מה שמבואר בגמרא מגילה (יב): ביום השביעי כטוב לב המלך בִּינָן [אסתר שם, ח], אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא, אמר רבא יום השביעי שבת היה, שישאל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשכחות, אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תפלות].

^י הלשון 'טאָקע', הוא לכאורה יען כי גם המדרש הנזכר, הוא מדברי היעירות דבש בחלק ראשון. או לפי שהוא מפרש גם כן מענין דלעיל לבאר הפסוק וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם.

^{יז} ביערות דבש חלק שני (דרוש ג, ד"ה וזה מאמר): אשרי שוקדי תורתו, לדעת איך ומה יתנהג אדם במה שהוא איש ישראלי, ובפרט בענין שבת קודש, אשר הזהרתי ואמרת כל פעם ופעם, מי שלא למד הלכות שבת על בורים פעמיים ושלש, לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת, הן דאורייתא והן דרבנן. • וענין שבת הוא מאוד לנו למחסה בגלות, עד שאמרת טעם למה בדברות ראשונות נאמר טעם לשמירת שבת, כִּי שְׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְגו' וְנָח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, ובדברות אחרונות נאמר כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְגו'. אבל הענין כמו שאמרו חז"ל (שבת: כ) כי שבת לא הודיע ה' לאומות העולם, ומתנה טובה נתן ה' לָנוּ, כדכתיב לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם (תשא

לז

ומבאר על פי הגמרא דאלמלי שמרו ישראל את השבת לא היה שום אומה ולשון יכולה לשלוט בהם, ונמצא דכח ההצלה מיד האומות הוא על ידי שמירת השבת. והנה בעת דברות הראשונות שנעשו ישראל חירות משעבוד מלכויות, עדיין לא היה חשש אם גם הגוים ישמרו שבת, כי בלאו הכי לא היה להם כח כלל נגד בני ישראל, ועל כן היה סגוי במעם השבת דהוא לזכר בריאת שמים וארץ, אף שהוא מעם השייך גם באומות

זאָגט ער אזוי. [ווייל] די גמרא זאָגט דאָך (שבת קיח:) אַלמְלִי שְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבֶת ראשונה, אין פל שום אומה ולשון יכולה לשלט בהם. זעט מען דאָך (דבכדי שיזכר) ניצול צו ווערן פון שלִיטת האומות, איז דער כח פון שֶׁבֶת.

היצט איז אזוי. ביי די דְּבִרֹת הָרִאשֹׁנוֹת, איז דאָך נאָך געווען פאר'ן חטא הַעֲגֵל. און פאר'ן חטא הַעֲגֵל האָט מען נישט מוֹרָא געהאַט פאַר קיין גְּלוּת, [ווייל ס'איז געווען] חרות מִשְׁעֶבֶד מַלְכִּיּוֹת^ט. [ולכן] האָט מען נאָך געקאַנט קלערן [אז] דער בורא כל עולמים האָט געגעבן שֶׁבֶת אפילו פאַר די אומות הָעוֹלָם אויך [אשר אצלם לא שייך ענין זכירת יציאת מצרים, כי לא נשתעבדו במצרים. ולכן] האָט מען געזאָגט אַ טַעֵם [וועגן] בְּרִיאַת שְׁמַיִם וָאָרֶץ, [וואָס] דאָס גייט אָן ביי יעדן.

לח

אבל בדברות האחרונות כבר היה לאחר חטא העגל, כשחזרה גזירת שעבוד מלכויות, והוצרכו ישראל לזכות וכן שמירת שבת כדי להציל מהאומות, וע"כ הוכרח שהגוים לא יהיה להם חלק בשבת, ולכן נאמר שם טעם יציאת מצרים השייך רק בישראל שעבדו במצרים, ולא בהאומות

[אָבער] נאָכ'ן חטא הַעֲגֵל, איז דאָך שוין האָבן זיי געוואוסט אַז ס'איז אַ גְּזִירָה [שעתיד להיות] שְׁעֶבֶד מַלְכִּיּוֹת [על ישראל, ולכן] דאָרטן קאָן מען שוין נישט געבן קיין שֶׁבֶת [אויך] פאַר די אומות הָעוֹלָם, ווייל [כדי] ניצול צו ווערן פון די אומות איז נאָר דער שֶׁבֶת, און אַז זיי^י [האומות] האַלטן אויך שֶׁבֶת, איז דאָך שוין נישטאָ [דער זכות

לא, יג.) והענין, כי ודאי יודעים משבת, אבל כל מצוות עושים אומות העולם גם כן, זה בכה וזה בכה, אבל בכל העמים אין אחד שומר שבת, ואפילו האנשים שהיו מתחילה שומרים שבת, מסך ה' בקרבם רוח אחרת, שיסדו להסיר יום שבת ולשבות ביום ראשון, וכן ישמעאלים חתרו למצוא טעם בהעמדת יום שְׁמִשִּׁי בימי יהושע בן נון, ונתנו שביתה יום ששי תמורת שבת, על כל פנים לא ינחשו שום אומה ביום שבת, כאשר יסדו בתפלה ולא נתתו לגוֹי הָאֲרָצוֹת ולא הִנְחִילָתוֹ וכו', וזו היא מתנה שנתן לנו ה', שלא ינחשו וישבתו בה שום אומה, כי אם עם קדוש לה' ישראלי. • ועיקר המתנה, כי שבת מגינה לנו מעכו"ם ומשעבוד מלכויות, כאומרים (שבת קיח:) כאשר לא שמרו ישראל כראוי שבת, ויבא עֲמָלֶק (בשלח יז, ח). וכן תמיד, בשמירת שבת יש לנו ההגנה מאומות העולם, ולולי כן, ח"ו כבר תִּמְנָנוּ לְגִזְעֹ וספינו מהארץ, אבל זכות שבת מגינה עלינו. ולכן לא ניתנה שינחשו בה אומות העולם, כי א"כ לא היתה לנו ההגנה כ"כ, כי היה פתחון פה למדת הדין לקטרג אף אלו שומרים שבת ולמה תגן המצוה זו על ישראל, אבל כאשר נאמר לבדה בישראל, יש לנו ההגנה בשבת. ולכן אמרו במדרש (מובא בתוספות חגיגה ג: ד"ה מי) כי שבת אמרה על ישראל מי כְּעִמְךָ יִשְׂרָאֵל גוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ, ועיין בתוספות פ"ק דחגיגה (שם) ובפירושו התפלה למנחה דשבת. משום דאין בכל העמים שומר שבת כישראל, והם בחרו בימים אחרים, וגעלו ביום קדוש כזה, ומאת ה' היתה זאת, למען תת לנו שארית בארץ למגן וחוסן.

והנה לפי טעם בדברות ראשונות, משום פי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וגו', אף אומות בכלל שמירה, כי הכל נבראים, וכמו שכתב הכוזרי [כן] לכן לא נאמר אנכי ה' וכו' אשר 'בראתיך', כי היו כל אומות העולם בכלל השמירה, הלבן והשחור. אבל להטעם בדברות אחרונות, פי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, זה לא שייך רק בישראל, שהיו עבדים במצרים. • ולכן בדברות ראשונות, אילו לא חטאו ישראל, היה חרות על לוחות (תשא לב, טז) חירות מהמלכויות, ולא היה שעבוד וגלות כלל, אם כן אין קפידא אם ישמרו אומות העולם שבת, כי אין צורך להגנה מאומות העולם, ולכן נאמר הטעם פי שֵׁשֶׁת יָמִים וכו'. אבל בדברות אחרונות שכבר חטאו ונשברו, ונגזרו לגלות בשביל חטאם, אם כן ראה הקב"ה ליתן לישראל לבד השבת, מבלי שבות בה זרים, כדי שתהיה להם למגן ומחסה, ולכן נאמר הטעם פי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, וא"כ לא שייך זה באומות העולם, וא"ש. • ולכן הביטו וראו, כמה גדול ענין השבת, ולא לבד שמירתה לבל יחלל אותה ח"ו במלאכה ושבות, אף גם לשמור בה כעל כל הון, וכאילו מלאכתו עשויה בלי עצב כלל.

^ט כמבואר בגמרא עירובין (נד.), ובשמות רבה (לב, א), ועוד בכ"מ.

לישראל יותר, וממילא הערט זיך אויף דער פֿאַך [ההצלה משעבוד מלכיות], איבערדעם האָט מען שוין פֿאַר זיי נישט געגעבן. [וכיון שהאומות שוב לא כללנו בשמירת שבת, ואין להם חלק בזכות השבת כישראל, על כן כח וזכות השבת הוא למגן ולמחסה לישראל, להנצל מיד האומות בגלותם, ובכח זה ניצלו גם מיד מצרים. ולכן] שטייט שוין אַ טעם וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם, דער טעם וואָס ס'גייט אָן נאָר ביי אידן.

פונקט ווי אין מִצְרַיִם זענען אויך אידן נִיצוּל געוואָרן [משעבוד פרעה] דורכן פֿאַך פון שֶׁבֶת אינגאַנצן², אַזוי איז דאָס אויך. אַזוי זאָגט דער יערות דבש.

לט

ישוב קושיא ו-1 (באופן ראשון)

ומדבריו יובן הא דשבת הוא זכר ליציאת מצרים, כי מה שניצלו מידם, זה היה בכח וזכות שמירת השבת ששמרו במצרים

[וביארתי שם כי] מיט דעם קאָן מען פֿאַרשטיין [גם מה שאומרים בשבת] זָכַר לִיציאת מִצְרַיִם. וואָרן יציאת מִצְרַיִם איז אויך נאָר געווען דורכן שֶׁבֶת³, ממילא איז דער שֶׁבֶת אַ זָכַר לִיציאת מִצְרַיִם.

מיט דעם יערות דבש קאָן מען דאָס פֿאַרשטיין.

[וכן מיושב בדבריו מאמר הכתוב בטעם השבת, וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וגו' על פן צָנָךְ וגו'].

מ

ישוב קושיא ח (באופן ראשון)

והנה הנס דשבת הגדול שאז נתקיים לַמִּכָּה מִצְרַיִם בְּכַוְרֵיהֶם, היתה ההתחלה לענין מַכַּת בְּכוֹרוֹת, שזה גרם כל ענין יציאת מִצְרַיִם. ונמצא דגם לנס זה זכו ישראל רק על ידי הכח וזכות של שמירת השבת. ולכן שפיר נקבע זה על יום השבת דייקא

ממילא קאָן מען פֿאַרשטיין, אַז דעם נס וואָס זיי האָבן געהאַט [ביום עשירי בניסן, אז] ס'האָט זיך אָנגעהויבן די מַפְלָה [פון די מצריים], אַ מַפְלָה פון מִיתָה האָט זיך אָנגעהויבן [אז ס'איז געווען] לַמִּכָּה מִצְרַיִם בְּכַוְרֵיהֶם, [שהוא התחלה] פון מַכַּת בְּכוֹרוֹת. [ונמצא] דעמאָלטס האָט זיך אָנגעהויבן [עניני הגאולה, ווייל דער נס] פון די מַכַּת בְּכוֹרוֹת האָט זיך דאָס אָנגעהויבן [דער יציאת מִצְרַיִם, שמאז נתנו להם רשות לצאת, והוכרחו לגרשם].

איבערדעם האָט דאָס געברויכט צו זיין אום שֶׁבֶת פונקט.

וואָרן פֿאַרוואָס האָט מען געהייסן מִקְחוּ מִבְּעָשׂוֹר, מ'האָט געהייסן קויפֿן, [ווי] איך האָב געזאָגט פֿאַריינזאָם דאָרטן² [לבאר] פֿאַרוואָס מ'האָט געהייסן קויפֿן שֶׁבֶת, ווייל צו דעם נס האָט מען געברויכט האָבן דעם פֿאַך פון שֶׁבֶת.

ממילא איז דאָך דעם נס געווען נאָר דורכן שֶׁבֶת, איז דאָך געווען יומא קא גרים, דער יום הַשֶּׁבֶת.

איבערדעם איז רעכט וואָס מ'האָט דאָס אָנגעהאַנגען [ביום השבת, ולא ביום החודש.

² [ווייל] ער זאָגט דאָך אַז דער גאַנצער כח ניצול ווערן פון די אומות [הוא על ידי שמירת שבת]. ממילא [גם בגאולת מצרים], וויאזוי האָבן געקאָנט אידן אַרויס פון מצרים, וויאזוי האָט מען זיך געקאָנט מתגבר זיין אויף די מצריים, איז דאָך אויך נאָר דורכן שבת, [דבוכות ששמרו את השבת בעולם במצרים, בכח זה ניצלו מהם ויצאו ממצרים, ונמצא דשפיר הוי שמירת השבת זָכַר לִיציאת מִצְרַיִם] [מלשון רבינו בס"ג שבת הגדול תשכ"ז].

³ שהרי בזכות השבת הוא שניצולו מידם, וכדלעיל.

לשון שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק א) קדשו יא

און איבערדעם הייסט דער שַׁבַּת שַׁבַּת הַגָּדוֹל [שנקבע זכרון הנס ליום השבת, ולא ליום החודש].

אזוי האָב איך געזאָגט [בשבת העבר, אין] שַׁבַּת הַגָּדוֹל^{יב}.

מא

סיום ישוב קושיא ו-ז (באופן ראשון)

[און] ממילא קאָן מען פאַרשטיין [גם מה שדקדקנו], פאַרוואָס מ'זאָגט ביי קידוש זָכָר לַיְצִיאת מִצְרַיִם. (וכדלעיל באות לט).

מב

קושיא י-א – בענין שבת הגדול

בבני יששכר מביא מדרש פליאה: האדם שעשה עבירה ועשה תשובה, הקב"ה מוחל על כל עונותיו, ולכך נקרא שַׁבַּת הַגָּדוֹל מ'קען נאָך מוֹסִיף נוֹפֵךְ זֵיין [לבאר עתה עוד טעם נוסף בענין שבת הגדול, וגם על מה שהשבת הוא זכר ליציאת מצרים].

[דהנה] דער בני יששכר (ניסן ג, ד) ברענגט אַ מדרש [פליאה]^{יב} אויף שַׁבַּת הַגָּדוֹל, הָאָדָם שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה וְחָזַר בּוֹ וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, וּלְכַךְ נִקְרָא שַׁבַּת הַגָּדוֹל.

ס'איז דאָך אַ פֿלא, ס'איז איינס פון די (מדרשים) פֿליאות.

מג

ויש להבין הלשון שמוחלין לו על 'כל' עונותיו. דאין לפרש דאם עושה תשובה על עבירה אחת, מוחלין גם על שאר עבירות

י) [דלכאורה] פאַרוואָס איז מען מוֹחֵל עַל "כָּל" עֲוֹנוֹתָיו, אַז מ'טוט אַ עֲבִירָה טוט מען תְּשׁוּבָה [ומוחלין לו על אותה עבירה ששב עליה. אמנם] וואָס איז דער טייטש [שמוחלין לן] עַל 'כָּל' עֲוֹנוֹתָיו, אויף 'איינע עֲבִירָה' אַז מ'טוט תְּשׁוּבָה.

מד

גם אינו מובן מה שמסיים על זה כי לכך נקרא שַׁבַּת הַגָּדוֹל

יא) און וואָס איז דער [אויספיר] לְכַךְ נִקְרָא שַׁבַּת הַגָּדוֹל.

דאָס האָט דאָך נישט קיין שום ביאור.

מה

הקדמה לשוב קושיא ח (באופן שני), ולישוב קושיא י-א

מן מפת כבודות מוכח שישראל הם גנים למקום

לאָמיר זען, מ'קען זאָגן נאָך אַ טעם אויף שַׁבַּת הַגָּדוֹל, פון וואָנעט מ'האָט געוואוסט אַז דער שַׁבַּת האָט דאָס גוֹרם געווען, דעס נס. נישט דער י' בניסן.

מו

מבואר בגמרא דכשישראל רצו לפרוק עול ממבואר ביחזקאל, ומענו עָבַד שֶׁמֶכְרוּ רַבּוֹ כְּלוּם יֵשׁ לָוֶה עַל זֶה כְּלוּם, אָז צִוּה הַקֵּב"ה לִיחְזָקָל הַנְּבִיא לְהַחְיִית הַעַצְמוֹת הַיְּבֹשׁוֹת בְּבִקְעַת דּוּרָא. ומבואר בגמרא דאותן העצמות היו של הבני אפרים שיצאו קודם הזמן, או רשעים שכפרו בתחיית המתים, ועוד

[דהנה] ס'שטייט אין פֿרשת דרכים^{לא} [לבאר מה שאמרו חזו"ל^{יכג} כי] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר יחזקאל הַנְּבִיא [לָךְ וְהָיְתָה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא].

^{יב} הובא בספר צפנת פענח ובספר עפר יעקב המחובר לטהור ספר דעת זקנים (בני יששכר שם).

^{יג} בגמרא סנהדרין (עב:). ודברי הגמרא מובא להלן בתוך לשון הפרשת דרכים.

[דהנה בני ישראל שבאותו דור] זיי האָבן גע'טענע'ט עבד שְׁמֹכְרוּ רַבּוֹ [כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם]^{כז}, האָבן זיי גע'טענע'ט זיי האָבן געוואָלט חֲלִילָה פֹּרֶק עוֹל זיין (יחזקאל כ, לב. לו, יא). [און] דערנעבן שטייט (ביחזקאל פרק לו), אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֶּאָר יְחִזְקֵאל לֵךְ וְהַחֲיָה [מתים בְּקִעַת דּוֹרָא], ער זאָל מַחֲיָה זיין הַמֵּתִים, הַתְּחִיָּה הַעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה, הַעֲצָמוֹת הַיְּבֻשׁוֹת. און ער איז געגאנגען, און דעמאָלטס האָט ער זיי [מַחֲיָה מתים געווען].

[און] די גמרא רעכנט דאָךְ אויס^{כז} ווער די [מתים שְׁחִי] זענען געווען. צי די בְּנֵי אֲפֹרִים [שיצאו קודם הזמן], צי וואָס .. [רשעים גמורים שכפרו בתחיית המתים, ועוד].

מז
והקשה בפרשת דרכים, למה היה התחיית מתים על ידי יחזקאל דייקא באותו זמן שאמרו ישראל כך פרעגט ער [בפרשת דרכים], פֶּאָרוואָס עפעס פונקט דעמאָלטס האָט ער געהייסן [ס'זאל זיין] תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

מח
ומבאר שם השייכות מזה לזה, דהנה טענתם שאמרו עבד שְׁמֹכְרוּ רַבּוֹ וכו', זה שייך רק באם נימא רבוזמן שאין עושין רצונו של מקום או ישראל הם בבחינת עבדים למקום, אבל אם בין ובין כך נקראים בנים למקום, הרי בבן לא שייך כלל שלא יהיה עוד בן לאביו
זאָגט דער פרשת דרכים^{לא}, וואָרן לעולם קלער איך^{כה} צי אידן זענען [בבחינת] עבָדִים לְמָקוֹם, צי בָּנִים לְמָקוֹם.

[והנה רק אותן שהם בבחינת] עבָדִים לְמָקוֹם קענען זאָגן [לטעון] עבד שְׁמֹכְרוּ רַבּוֹ [כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם]. אָבער [אויב] אַז ס'איז בָּנִים לְמָקוֹם, 'אויס בֶּן' קאָן מען נישט ווערן קיינמאָל.

מט
ולזה הוכיח להם הקב"ה על ידי תחיית המתים, שבכל אופן יש להם דין בנים למקום
זאָגט ער, [אַז] פֶּון תְּחִיַּת הַמֵּתִים איז געדרינגען אַז אידן זענען בָּנִים לְמָקוֹם.

נ
והוא על פי דברי התוספות על מה שנשאל רבי אבהו, דמכין שהקב"ה כביכול כהן הוא, כי קביר למשה במאי קטביל. והקשו התוספות למה לא שאל האיד היה יכול לטמאות עצמו, ותירצו כי זה לא קשה, כי ישראל נקראו בנים למקום, והכהן מותר לטמאות עצמו לבנו
וואָרן תוספות פרעגט דאָךְ די קשָׁיָא, [על מה דאיתא בגמרא^{כז} דשאל האי מינא לרבי אבהו אֶלְקִיכֶם כֹּהֵן הוּא, כי קביר למשה במאי קא טביל. דקשה למה לא שאל] אֶלְקִיכֶם כֹּהֵן [הוא ואם כן] הָאִיד 'נְטֻמָּא' וויאָזוי איז ער טָמֵא געוואָרן [בבכורת משה], ער האָט געפרעגט [נאָר] בְּמֵאֵי טָבִיל, [ועל זה השיב לו] בְּנוֹרָא, אָבער - פרעגט תוספות^{כז} - וויאָזוי האָט ער זיך געקענט 'מְטֵמֵא' זיין [מעיקרא, והלא כהן אסור לטמאות למת].
זאָגט ער [בתוספות לתרץ, ווייל] לְבָנוּ קען ער זיך מְטֵמֵא זיין [אפילו א כהן].
אָזוי זאָגט ער.

^{כז} כמבואר בגמרא סנהדרין (קה). ומובא גם כן להלן בתוך לשון הפרשת דרכים.

^{כה} פירוש: ס'איז דא א 'קלער' בספרים. [נמקרו בפלוגתא ר"מ ור"י בגמרא קידושין (לו). המובא בפרשת דרכים].

^{כז} בגמרא סנהדרין (לט). ומובא ג"כ להלן בלשון הפרשת דרכים.

^{כז} בתוספות סנהדרין (צב). וכמובא ג"כ להלן שם.

נא

והנה מבואר בגמרא דמפתח תחיית המתים לא נמסר ביד שליח, רק הוא ע"י הקב"ה בעצמו. ועל זה גם כן יש להקשות דהאידך יכול לטמאות עצמו להמתים בכדי להחיותם, וצריך לומר גם כן כתיבין התוספות, משום דישאל הם בנים למקום

און די גמרא זאָגט דאָךְ^{כח} [אז] תְּחִיַּת הַמֵּתִים קֶאֱן נִישֵׁט זײַן דורך אַ שְׁלִיחַ. ג' מִפְּתָחוֹת לֹא נִמְסְרוּ [ביד שליח], אֲלֵע מִפְּתָחוֹת עַר [נמסרו לשליח], ס'איז נאָר דריי [מִפְּתָחוֹת] וואָס זענען נישט נִמְסְר געוואָרן לְשְׁלִיחַ, [ואחד מהם תְּחִיַּת הַמֵּתִים. ונמצא כי] תְּחִיַּת הַמֵּתִים קען נאָר זײַן דורך הקדוש ברוך הוא בַּעֲצָמוֹ.

איז דאָךְ [דאָרט אויך שייך] אַ קְשִׁיָּא ווי קען דאָס זײַן, [והלא] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא פֿהֵן הוּא, [וואס כן] ווי קאָן ער זיך מְטַמֵּא זײַן.

[אלא מאי] מוז דאָךְ זײַן אַז יִשְׁרָאֵל זענען בָּנִים לְמָקוֹם, [וממילא] מעג ער זיך מְטַמֵּא זײַן [להחיות מתי ישראל, וכתיבין התוס' לענין קבורת משה]. - אַזוי זאָגט דער פֿרשֶׁת דְּרָכִים.

נב

ונמצא דמן תחיית המתים מוכח שישאל הם בנים למקום. ולכן בשעה שרצו לפרוק עול בטענת 'עבד' שמכרו רבו, כי סברו רביון שחמאו אין להם עוד דין בנים למקום, על זה הראה להם הקב"ה ענין תחיית המתים אף ברשעים, להוכיח כמאן דאמר דבין כך ובין כך הם קרויים בנים למקום, ולא שייך לענון כדבריהם

איבערדעם [זאָגט ער], אַז ער האָט געוואָלט ווייזן [אז] זיי זענען בָּנִים לְמָקוֹם [ולא שייך טענת עבד שמכרו רבו וכו'], האָט מען געוויזן דעמאָלטס מיט תְּחִיַּת הַמֵּתִים [שהחיה יחזקאל].

[און אין] די גמרא זאָגט דאָךְ איין מאָן דאָמַר, אַז 'רְשָׁעִים' זענען זיי געווען, די וואָס ער האָט מְחִיָּה געווען. [וממילא מיט דעם] האָט ער געוויזן [אז] אפילו רְשָׁעִים הייסן אויך נאָךְ בָּנִים לְמָקוֹם, [וואס כן גם הם לא יוכלו לטעון עבד שמכרו רבו]. אַזוי זאָגט דער פֿרשֶׁת דְּרָכִים.

נג

וכן ביאר עוד שם על דרך זה ענין מכת בכורות, שנאמר בה אני ה', אני ולא מלאך. כי הוצרך להיות ע"י הקב"ה בעצמו, שהוא המבחין להכיר מי הוא בכור לאביו. ואף שמצרים היה מקום מומאה, על זה אמרו במדרש משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, ואמר מוטב לטמא עצמי פעם אחת וחזור ומישר, ולא לאבד את תרומתי. כך ישראל הם תרומתו של הקב"ה, ואמר הקב"ה איך אני גואלם, להנחם אי אפשר, ומוטב לירד למקום מומאה ולהצילם

מיט דעם פֿירט ער דערנאָךְ [לבאר ענין הנאמר 'במכת בכורות'] וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר [אֲנִי ה'] (בא יב, יב), שְׁטִיט דאָךְ אויך^{כט} [שדרשו בזה] אֲנִי וְלֹא מִלֵּאךְ, אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. [ווייל] ס'האָט געמוזט זײַן [ע"י הקב"ה בעצמו, און] ס'האָט נישט געקאָנט זײַן דורך אַן אַנדערן, אַז מ'זאל מְבַחֵין זײַן בֵּין טָפָה לְטָפָה [להכיר מי הוא בכור לאביו].

[און דעם וואָס] דער בורא כל עולמים אַליין האָט געקאָנט גיין [אף שכהן אסור לטמאות עצמו], שְׁטִיט אין מדרש' דאָס מָשֶׁל, ווי אַ פֿהֵן [ווען] ער האָט געוואוסט אַז די תְּרוּמָה איז אים אַריינגעפֿאַלן אין אַ מָקוֹם טָמֵא, האָט ער געזאָגט אַז איך וועל מיך נישט מְטַמֵּא זײַן וועט דאָרטן בלייבן די תְּרוּמָה, האָט ער געזאָגט מוטב שְׁאֲטַמָּא עַצְמִי וְלֹא אֲנִי תְּרוּמָתִי שָׁם. [וכן כביכול] הקדוש ברוך הוא האָט זיך מְטַמֵּא געווען [לירד למצרים

^{כח} בגמרא תענית (ב). [ובסנהדרין (קג)]. ומבאר ג"כ להלן שם.

^{כט} בברייתא דהגדה של פסח.

^ל בשמות רבה (טו, ה). והובא ג"כ להלן בדברי הפרשת דרכים.

ולחכות בכוריהם, ווייל] ער האָט זיי נישט געוואָלט לאָזן [דארט], אידן זאָלן נישט בלייבן אין מצרים.

נד

[על כל פנים] איז דאָך [פון דעם] אַלץ געדרינגען [גם ממכת בכורות] אַז זיי זענען פֿנים למקום. [און] אַזוי פֿירט ער דאָרט אָפּ אַ גאַנץ אַריכות [פון] אַ דרוש, [אלץ] מיט דעם^{לא}. [עד כאן דברי הפרשת דרכים].

^{לא} בפרשת דרכים (דרוש כה): וכבר הובא בפרק חלק (סנהדרין קה). ויכוח זה, שבא ה' עם בני ישראל לפני הנביא ואמר להם חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה גורשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום, היינו דכתיב (יחזקאל כב: א) והקלה על הרוחם היו לא תקלה וכו'. עד כאן וכו'. ובוה נבא לבאר מאי דאמרין בפרק חלק (סנהדרין צב: וז"ל, ת"ר בשעה שהפיל בנכודנצר לחנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא וכו', ע"כ. ויש לדקדק דמה ראה ה' לעשות הנס הגדול הזה בשעה שהפיל בנכודנצר הרשע לחמו"ע לכבשן האש, ולא בזמן אחר וכו'. ונראה ליישב עם מאי דאמרין בפרק חלק (סם) וז"ל, מאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל, אמר שמואל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים, שנאמר וכו', ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהם לחלוות של מצוה וכו', ר"י נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים וכו', עד כאן. ויש לתמוה במאמר זה, דמאחר שרצה הקב"ה להחיות מתים באותו זמן לסיבה ידועה אצלו, למה זה בחר באנשים הללו וכו', לא היה לו להחיות אלא אנשים צדיקים וכו'.

אמנם נראים הדברים עם מה שכתבנו (לעיל סם) שישאל עלה על דעתם שלא יהיה להם עוד תקנה, ובקשו לפרוק על מלכות שמים, וכמו שאמרו עבד שמכרו רבו וכו'. והנה כדי לבטל סברא זו הנפסדת, רצה הקב"ה להחיות מתים בבקעת דורא, ובראותם תחיית המתים ידעו שלא יצאו מתחת ממשלתו, ועדיין חביבותיה גבן. והוא שהטעם שעלה בדעתם של ישראל שאין להם עוד תקנה ובקשו לפרוק עול, הוא לפי שהיו סבורים שישאל י' להם דין עבדים למקום, ומשו"ה אמרו עבד שמכרו רבו וכו', אך אם ישראל נקראו בנים למקום נבטלה סברא זו לגמרי, דמי שהוא בן לא יצויר שלא יהיה בן. בדשלא עבד, על ידי שימכרנו לאחר יצא מתחת שעבוד הראשון, אך הבן לא יצויר בשום אופן שלא יהיה בן. ובתחיית המתים אנו מוכרחים לומר שאנו יש לנו דין בנים למקום, והוא במאי דאמרין בפ"ד דסנהדרין (לט). א"ל ההוא מינא לרבי אבהו, אליקים כהן הוא וכו', כי קבריה למשה במאי טביל וכו', א"ל בנורא טביל וכו', ע"כ. הרי דהקב"ה יש לו דין כהן. והתוספות ז"ל כתבו, הא דלא קשיא ליה היאך נטמא, דישאל נקראו בנים למקום, ע"כ. למדנו מזה דמה נטענסק ה' על משה, הוא מטעם היות ישראל בנים למקום, והכנה מטמא לבנו. ובראשון דתעניות (ב). אמרין, ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הם, של חיה, ושל גשמים, ושל תחיית המתים וכו', ושל תחיית המתים דכתיב (יחזקאל לו, יג) וידעם כי אני ה' הפתחי את קברותיכם, ע"כ. ופירשי' אני ה', אני ולא שליח, ע"כ. ודאמרין בשמות רבה פ' בא (טו, ה), ועברתי בארץ מצרים וכו', משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, אמר מה אעשה, לטמא את עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחזור ויחזור ויחזור, ולא לאבד את תרומתי. כך ישראל הם תרומתו של הקב"ה, שנאמר (ירמ' ב, ג) קדש ישראל לה' גור, והייתו הקברות, שנאמר (בא יב, ל) כי אין בית אֶשֶׁר אין שם מת, ואומר (מסעי לג, ד) ומצרים יקברים, אמר הקב"ה איך אני גואלם, להניחם אי אפשר, מוטב לירד ולהציל וכו', ע"כ. וכתב שם מהר"ש יפה ז"ל (כיפה תואר), צ"ע כי אין המשל דומה לנמשל, כי הכהן לא יכול להביא מבית הקברות מבלתי שיטמא עצמו בבית הקברות, אבל הקב"ה למה לא היה יכול להוציא ישראל ממצרים במסות באותות ומופתים מבלי שיכנס הוא במצרים. ותיירן, שהוצרך ה' בכבודו ובעצמו לבא במצרים למכת בכורות, כדכתיב ועברתי בארץ מצרים אני ה', אני ולא מלאך אני ולא שליח, ע"כ. למדנו מזה דבשכיל דפעולה זו דמכת בכורות כתיב בה אה ה', דהיינו אני ולא שליח, דמו לגאולי ישראל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות והוכרח לטמא עצמו להציל תרומתו, ונודעה חיבתם של ישראל שנגלה במקום הטומאה לגאול את ישראל.

ולפי זה בתחיית המתים דכתיב בה אני ה', דהיינו שאינה ע"י שליח, חזרה קושית התוספות למקומה, דמאחר שהקב"ה הוא כהן היאך מחיה מתים. ואין לנו אלא מה שתיירצו התוספות שישאל נקראו בנים למקום, וכהן מיטמא לבנו. ואם כן מאחר שעל ידי תחיית המתים אנו מוכרחים לומר שישאל נקראו בנים למקום, אם כן בטלה טענת ישראל שהיו אומרים עבד שמכרו רבו וכו', שהרי ישראל אין להם דין עבדים, אלא דין בנים יש להם, ומי שהוא לא יצויר שלא יהיה בן. ומשום הכי הוכרח ה' להחיות מתים, לבטל טענה זו של ישראל דעבד שמכרו רבו וכו'. ומפני שעדיין היה להם לישראל טענה לטעון, הוכרח ה' להחיות היותר רשעים שבעולם. והוא דאמרין בראשון דקדושין (לו), תניא, פנים אֶתם לה' אֶלְקִיכם (דאה יד, א), בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים, אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים, דבוי ר' יהודה, ר' מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, שנאמר (ירמ' ד, כב) פנים סִכְלִים הֵמָּה. וכי תימא סכלים הוא דמיקרו בנים, כי לית בהו הימנותא לא מיקרו בנים, ואומר (האזינו לב, כ) פנים לא אֶמֶן כֵּם וכו'. כי פלחי לע"ז וכו', ואומר (ישעי' א, ד) זֶרַע מְרִיעִים פִּנִּים מְשֻׁחִיתִים וכו', ע"כ. הרי דלר' מאיר אף כי לית בהו הימנותא ופלחי לע"ז נקראים בנים. ו

נה

ואם כן גם מוכח בכורות מוכח שישראל הם בנים למקום, דעבור זה היה מותר למטאות עצמו כביכול, בכדי להוציאם ולגאלם מיד מצרים

קומט אויס [מתוך דבריו], אז פון די מפת בכורות וואס ס'האט געמוזט זיין אַזי וְלֹא מִלֶּאֱךָ וְלֹא שְׁלִיחַ, איז געדרנגען אז אידן זענען פֿנים לִמְקוֹם.

נו

עוד הקדמה ליישוב קושיא ח (כאופן שני), ולישוב קושיא י-יא

הַשְּׁפֶת מוֹרֵה דִּישְׂרָאֵל הֵם פְּנִים לִמְקוֹם, וּשְׁלֹבֵן מוֹעִיל אֶצְלֵם תְּשׁוּבָה, מִשָּׂא"כ באומות

בבני יששכר כתב לבאר הטעם שניתנה שבת במרה, עוד קודם מתן תורה

[והנה] ס'שטייט אין בני יששכר^{לב} פֿאַרוואָס איז געווען [אז מצות] שְׁפֶת הָאֵט מען געגעבן [שוין] פֿמֶרְהֵי.

ואם כן אם המתים שהחיה ה' לא היו רשעים גמורים, לא היתה מתבטלת סברת ישראל וכו', לפי שהיו אומרים כסברת ר' יהודה וכו' בזמן שאין ישראל עושיין רצונו אינם נקראים בנים, והיו אומרים שאלו שהחיה ה' לפיכך החיה אותם לפי שהיו עושים רצונו של מקום ונקראו בנים, והכחן מיטמא לבנו, אבל אותו הדור שנחבר הבית בימיהם שלא היו עושים רצונו של מקום, יאמרו שאינם נקראים בנים אלא עבדים, והיו פורקין עול מלכות שמים מעליהם באומרים עבד שמכרו רבו וכו'. לזה מה עשה הקב"ה, בחר מכל ישראל היותר רשעים שבעולם, והם האנשים שכפרו בתחיית המתים, ושלא היה בהם לחלוותי של מצוה, ושחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים, והחיה אותם, ואם כן על כרחין לומר כסברת ר"מ דאפילו כי לית בהו הימנותא ופליגי לע"ז נקראים בנים למקום, ומשו"ה החיה אותם, כדין הכהן שמיטמא לבנו. וא"כ נתבטלה מכל וכל סברת ישראל דעבד שמכרו רבו וכו', שהרי מזה אותם שהחיה, הדבר מוכרח שאפילו רשעים גמורים נקראים בנים, ומי שהוא בן לא יצויר שלא יהיה בן. [ועיי"ש באורך מה שמבאר בזה עוד כמה ענינים].

^{לב} בבני יששכר (סין ב, ה-ז): והנה אמרו רז"ל בתנחומא פרשת האזינו (סימן ד), כתיב (נשא ו, כו) יִשָּׂא ה' פְּנֵיו אֵלֶיךָ, וכתיב (עקב י, יז) אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים. לא עשה תשובה, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים, עשה תשובה, יִשָּׂא ה' פְּנֵיו. יכול לכל, תלמוד לומר 'אֵלֶיךָ וְלֹא לְאֻמוֹת הָעוֹלָם, עכ"ל. הרי שהתשובה אינה מועלת רק לישראל ולא לאומות העולם, וכך פסק הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות, חיקור דין ב יא) והמבי"ט בספר בית אלקים (שער התשובה, פרק יג-יד). והנה הרב בעל לימודי ה' (דף קא) כתב כמה טעמים למה התשובה מועלת לישראל ולא לאומות העולם וכו'. טעם ג', היות שהשי"ת הרבה 'לישראל' התורה והמצות, ודקדוקי המצות וענפיהן לאין מִשְׁעָר, בכדי לקדש כל אבריהן וגידיהן וכוחות גופותיהם עד שיהיו כמלאכי קדש, והנה האדם יצויר חומר תכבד עליו משא מלאכת הקודש, ואין צדיק בארץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא (קהלת ז, כ), על כן חשבוים כאנוסים. מה שאין כן הגוים, המעט מצות הניתן להם אם לא ישרים, מזידים הם נגד כבוד המלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. טעם ד' כתב הרב הנ"ל, וכן כתב הרב הגדול חיד"א זלה"ה (אהבת דוד, דרוש ד לשבת שובה. וראש דוד פרשת אמור), והוא משום דישאל נקראים בנים, כדכתיב בנים אִתָּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם, והקב"ה למו אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול. מה שאין כן לאומות העולם נקרא הקב"ה עליהם מלך, כמו שנאמר (ירמיה י, ז) מִי לֹא יִרְאֶךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם, וכתיב (תהלים טז, ט) מֶלֶךְ אֱלֹקִים עַל גּוֹיִם, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וכו'.

על פי הדברים האלה עוד זאת אדרוש את החברים המקשיבים, אמרו חז"ל (שבת פז. משה הוסיף יום אחד מדעתו והסכים הקב"ה על ידו. ומקשו בגמרא מאי דרש, וקדשם היום ומקור יתרו יט, ט), מה מחל לילו עמו וכו'. והנה הוא היקש הניתן מסיני לדרוש, והקשו בתוספות (שם, ד"ה היום) אם כן כיון דדרש מהקישא, אין זה מדעתו, עיין שם. ועוד אני מתמיה, אם היה רצון השי"ת שיהיה כך, למה לא אמר בפירושו ג' ימים, ולא נצטרך ללמוד בהיקש. והנה זה נבוא לחקור טעם במצות שמירת שבת, כיון שהיה עתיד להאמר בעשרת הדברות במעמד הנכבד, למה הקדימו השי"ת ונתנו לישראל במרה. ואומר לך את הנלע"ד, דהנה קיימא לן גוי ששבת חייב מיתה, ופירושו בזה [כין] הטעם הוא, דהנה כתיב (בראשית ב, ב-ג) וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלָאכְתּוֹ וגו' וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וגו' פי בו שֶׁבֶת מִכָּל מְלָאכְתּוֹ וגו', אם כן היום השביעי כביכול הוא שרביטו של מלך, והמשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה, אם כן גוי שנשתמש בשביטה חייב מיתה. מה שאין כן ישראל הם בנים, והשי"ת למו אב, הן המה משתמשים בשרביט אביהם. ועל כן נתן להם השי"ת את השבת עוד קודם למתן תורה, דהנה האין היו יכולין לקבל התורה אם אין תשובה מועלת ח"ו, ואדם אין צדיק בארץ וכנ"ל, ועל כן הוצרך השי"ת לבטוח להם על התשובה קודם נתינת התורה וכנ"ל. והנה על פי משפטי התורה מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול [והאין יועיל תשובה], אבל כיון שהשי"ת נתן להם קודם מתן תורה את השבת שהוא שרביטו של מלך, הנה הורה להם שהם בנים והוא למו אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול. [ועיין עוד בבני יששכר (שבתות ט, ז. תמו אב, ב. תחמה ז, ח. תדיר ז, כד, יח, יא, ב)].

^{לב} כמבואר בגמרא שבת (פז:), ועוד.

גז

ומבאר שם דכתנאי לקבלת התורה, הוא מה שיוכלו ישראל לעשות תשובה, כי ענפי התורה ומצותיה רבו לאין שיעור, אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וצריך שיהיה לו העצה של קבלת התשובה

ווייל מ'האָט געגעבן די תורה הקדושה (לישראל, והרי היא) אַרוֹכָה מאַרץ מְדָה^{לד} (איוב יא, ט) (ורבו מצותיה ודקדוקיהן, והרי) אֵין אָדָם [צדיק בארץ] אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא (קהלת ז, כ), (ואם כן) וואָס דען איז די עצה (שיוכלו לקבל התורה, הרי הוא רק על ידי דמהני תשובה. ונמצא כן) קְבֻלַּת הַתּוֹרָה הָאֵט נאָר געקאָנט זיין אַז ס'איז געבינדן [מיט תשובה], אַז ס'איז דאָ בְּמַצִּיאוֹת [ענין] תְּשׁוּבָה.

[אָבער] ווען ס'זאל נישט זיין קיין תְּשׁוּבָה [בעולם], איז נישט מעגליך [להתקיים], איז נישט גוט. [וקבלת התורה היה באפשר] נאָר דורך תְּשׁוּבָה.

נח

ומבאר במדרש דתשובה מהני רק לישראל ולא לאומות העולם. וכתבו הטעם לפי שישאלם הם 'בנים' למקום, ואב שמחל על כבודו הרי כבודו מחול. משא"כ בהאומות שיש להם דין 'עבדים', ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

[והנה] זיי פרעגן דאָך די קשׂיא, פאַרוואָס ביי א איד העלפט תְּשׁוּבָה, און נישט ביי א גוֹיִלָּה.

[ותירצו] ווייל אידן זענען בְּנִים [למקום, והגוים הם 'כעבדים'. והנה קיימא לן כי] מֶלֶךְ שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ [איז] אֵין כְּבוֹדוֹ מְחֻל, און אַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ איז כְּבוֹדוֹ מְחֻל^ל. איבערדעם ביי אידן העלפט תְּשׁוּבָה, ווייל אַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ מְחֻל. [ונמצא] איז דאָך דער טעם [דמהני תשובה, רק] ווייל אידן זענען בְּנִים לְמָקוֹם.

נט

והנה גוי ששבת חייב מיתה, מטעם שהוא כמשתמש בשרביטו של מלך. אבל ישראל שומרים את השבת, יען כי יש להם דין בנים למקום, וכן משתמש בשרביט אביו. ואם כן והנה ממצות שְׁבֶת שניתן רק לישראל, מזה מוכח דישאלם הם בנים למקום און שְׁבֶת זאָגט מען דאָך אַז מ'הייסט [אידן רוען] ווייל דער בורא קל עולָמים איז שְׁבֶת ויִנְפֹּשׁ.

[והנה אמרו בטעם] פאַרוואָס עכו"ם שְׁשֶׁבֶת חִיִּיב [מיתה]^{לז}, ווייל [א] מְשִׁתְּמֵשׁ בְּשֶׁרְבִיטוֹ שֶׁל מֶלֶךְ איז חִיִּיב מִתְּהִלָּה.

און אידן מעגן [אָבער יא] מְשִׁתְּמֵשׁ זיין [במנוחת השבת], פאַרוואָס, ווייל אידן זענען 'בְּנִים' לְמָקוֹם, [ובן מותר להשתמש בשרביט אביו]. [ונמצא כי] עַל כָּל פִּנִּים פֹּהן שְׁבֶת איז געדרינגען אַז אידן זענען בְּנִים לְמָקוֹם.

ס

ולכן בכדי להורות על כח התשובה, שחלוי במה שישאלם הם בנים למקום, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול. לכן ניתן להם השבת מקודם, כי להורות על זה שהם בנים למקום ויכולין לשוב בתשובה, ועל כן יכולין הם לקבל התורה איבערדעם - זאָגט ער - הָאֵט מען געגעבן שְׁבֶת [נאָך] 'פאַר' מִתֵּן תּוֹרָה, שְׁבֶת בְּמִקְרָה [ניתנה].

וואָרן [דיש לחוש] אַז מ'וועט זיך שרעקן [צו] מְקַבֵּל זיין די תּוֹרָה, [ווייל] מ'וועט זאָגן

^{לד} פירש רש"י: מידוד שלה.

^{לז} כמבואר בתנחומא האזינו (סימן ד), המובא בבני יששכר שם.

^{לז} כמבואר חילוק זה בגמרא קידושין (דף לב), ועוד.

^{לז} כמבואר בגמרא סנהדרין (נח:).

^{לז} כמבואר בגמרא שם (כב:).

ס'איז אַרויף מ'אַרץ מ'דה (וואָס אין צדיק באַרץ שלא יחטא), און ח'לילה אַז מ'קאָן נישט קיין תְּשׁוּבָה טון איז דאָךְ נישט גוט. [אמנם] די גאַנצע סְמִיכָה איז, [ווייל] אָפּילו ח'לילה אַז מ'זינדיגט, קאָן מען תְּשׁוּבָה טון.

און וויאזוי איז אַ ר'אָה אַז מ'קאָן תְּשׁוּבָה טון, [צו] מוז מען דאָךְ ווייזן [אז מ'איז] בָּנִים לְמָקוֹם. [איבערדעם] האָט מען זיי געגעבן דעם שְׁבֶת פֿריערער, מ'זאָל וויסן [דורכ'ן שְׁבֶת, אז] זיי זענען בָּנִים לְמָקוֹם, [וועט מען וויסן] אַז ס'איז פֿאַרהאַנדן תְּשׁוּבָה, [און] אַזוי אַרום האָט מען געקאָנט מְקַבֵּל זיין די תּוֹרָה. אַזוי שטייט אין בני יששכר.

(המשך עיקר הדרוש, באות סט)

סא

ביאור המדרש: הביאו לי ספר יוחסין שלכם

מיט דעם האָב איך געטייטשט אַמאָל^ט דעם מדרש^ט, בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו בהם אומות העולם ואמרו מה ראו אלו להתקרב יותר מן האומות. מיד סתם הקדוש ברוך הוא פיהם ואמר הביאו לי ספר יוחסין שלכם פֶּשֶׁם שְׁמִיבִיאִין בְּנִי, [שְׁנֵאמַר] וַיְתִילְדוּ עַל מִשְׁפַּחָתָם לְבֵית אֲבֹתָם (במדבר א, יח).

סב

פרעגט מען דאָךְ די קְשִׁיָּא, וואָס האָבן זיי געפרעגט אַ קְשִׁיָּא [מה ראו להתקרב, ווייל] בְּשִׁעָה שְׁקִבְלוּ [ישראל התורה] נִתְקַנְאוּ בָהֶם אומות העולם, [והלא] מ'האָט זיי דאָךְ 'אַנגעטראָגן' [לקבל התורה], און זיי האָבן נישט געוואָלט מאַ.

סג

און דערנאָך [קשה גם על התירוצ הביאו לי ספר יוחסין שלכם, דאינו מובן] וואו קומט דער יחוס [צו קבלת התורה]. וְהִרְאִיָּה מ'האָט זיי דאָךְ געוואָלט געבן די תּוֹרָה אפילו זיי זענען נישט קיין מְיוֹחָסִים אויך.

סד

נאָר וואָס'זשע דען [לפי דברי הבני יששכר, יש לומר] דאָס קאָן זיין.

[ווייל פֿאַר] אידן האָט מען דאָךְ געגעבן [די תורה, און אויך] האָט מען דאָךְ געוויזן 'פֿאַר' קְבֻלַּת הַתּוֹרָה אַ דָּרָךְ אַז מ'קאָן תְּשׁוּבָה טון אויך, [און] דאָס האָט מען [פֿאַר] 'זיין' נישט געוויזן, [שהרי] ביי אומות העולם העלפט דאָךְ נישט קיין תְּשׁוּבָה, [ווייל] זיי זענען דאָךְ 'עַבְדֵּימִ' לְמָקוֹם, [און] אפילו זיי זענען [גיווען] מְקַבֵּל די תּוֹרָה, זענען זיי אויך נישט קיין 'בָּנִים' לְמָקוֹם.

^ט בליל א' דשבועות תשי"ז (נדפס בחידושי תורה תשי"ז ח"ב, עמוד תרפב-תרפג). ועיין בזה גם בדברי יואל לשבועות (אות כז) מדרוש אחר.

^ב בילקוט שמעוני ריש במדבר (רמז תרפד): בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות. סתם פיהן הקב"ה, אמר להן הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (תהלים צו, ז) הִבּוּ לַה' מִשְׁפָּחוֹת עֲמִים, כֹּשֶׁם שְׁבָנִי מִבִּיאִין, וַיְתִילְדוּ עַל מִשְׁפָּחָתָם. ○ לכן מנאם בראש הספר הזה אחר המצות, [שנאמר בסוף בחקותי] אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי, ואחר כך וַיְדַבֵּר ה' בְּמִדְבַּר סִינַי שָׁאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן.

^א כמבואר בגמרא עבודה זרה (ב:): 'ויאמר ה' מסיני בא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ (ברכה לג, ב), וכתוב (חבקוק ג, ג) אֵלֹךְ מִתִּמְנָן יָבוֹא וגו'. מאי בעי בשעיר, ומאי בעי בפארן, אמר רבי יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה. [ועיין גם לקמן בהערה לד].

- נָאָר [חוץ מזה, מביא שם בבני יששכר^{מב} עוד טעם למה באומות העולם לא מהני מהני תשובה כבישראל, ווייל פֿאַר] זיי האָט מען נישט געגעבן^{מג} מיט אַזויפיל חומרות, [מיט] תּוֹרָה שְׁבַעַל פֿה וכדומה. [משא"כ בישראל, לפי שנתן להם הרבה מצות ודקדוקים, וקשה לעמוד בכלם, לכן נתן להם העצה של תשובה].

אַזוי ווי ס'איז יְדוּעַ, [פאר] זיי האָט מען נָאָר געגעבן [קצת מצות תורה שבכתב]^{מד}. אפילו מ'העט זיי געגעבן די תּוֹרָה [מצינו דכשאלו] תּוֹרָה מֶה כְּתִיב בִּיה^{מה}, האָט מען זיי אויסגערעכנט [רק מצוה אחת פון] די אַלע עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, וכדומה. און זיי האָבן דאָס אויך נישט געוואָלט. -

סו

על כל פנים אַ טַעֲנָה האָבן זיי, קאַנען זיי טַעֲנֵה'ן מֶה רָאוּ אֵלֹו 'לְהִתְקַרֵּב' יוֹתֵר מִן הָאוֹמוֹת, [דהיינו שיועיל אצלם תשובה].

[וכעין ווי] די גמרא זאָגט^{מו} [בפסוק] שְׁלוֹם שְׁלוֹם 'לְרַחוּק וּלְקָרוֹב' (ישעי' נז, יט), אֵלֹו

^{מב} בבני יששכר שם (בטעם הגי'). וכוהובא לשונו לעיל.

^{מג} פירוש: שלא הציעו ליתן להם.

^{מד} ועיין בזה באורך בדברי יואל לסוכות (אות מד), ולשבועות (אות עא, ואות קיד), ועוד.

^{מה} בפסיקתא רבתי (פרשה כא): בתחילה הלך לו אצל בני עשו, אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפני רבוננו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תרצא, אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב, שנאמר (תולדות כו, מ) עַל חֶרֶב תִּחְיֶה, אין אנו יכולים לקבל את התורה. אחר כך הלך אצל בני עמון ומואב, אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפני רבוננו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים אינם באים אלא מניאוף, הדא היא דכתיב (וירא יט, לו) וַתִּהְרֶץ שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן, אין אנו יכולים לקבל את התורה. אחר כך הלך לו אצל בני ישמעאל, אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לפני רבוננו של עולם מה כתיב בה, אמר להם לא תגנב, אמרו לו כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל, הדא היא דכתיב (לך טז, יב) יִהְיֶה פָּרָא אֲדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ, אין אנו יכולים לקבל את התורה. ואח"כ בא לו אצל ישראל, אמרו לו נעשה ונשמע, הדא הוא דכתיב (ברכה לג, ב) ה' מְסִינִי בֵּא וְיִרְחַק מִשְׁעִיר לְמוֹ, הופיע מהר פֿאַרן, וְאָתָּה מְרַבֵּכֵת קִדְשׁ, מימינו אַש דַּת לְמוֹ. אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבוננו של עולם ברוך דודי ודמה לך לִצְבִּי אוֹ לַעֲפֹר הָאֵילִים על הַרִי בְשָׁמִים (שיר השירים ח, יד), בְּרַח דּוֹדִי, עֲרוֹק מִן רִיחָא בִישָׁא וְאָתָּה לֵךְ לְרִיחָא טְבָא, על הַרִי בְשָׁמִים. עֲלֵי עֲשׂוֹר (תהלים צב, ד), עֲלִינוּ לִקְבֹּל אֶת הַמִּצְוֹת וְעֲלֵי כָכָל (שם) עֲלִינוּ לְהִתְנַבֵּל עֲלֶיהָ בִּימֵי הַשְּׁמֶד, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן לִוִי אָמַר בְּשִׁמְחָה, וּרְבִנּוּ אִמְרוּ שְׁלֵא בְּאַנְגָרִיא. וכיון שראה הקב"ה דעתם של ישראל שמבקשים לקבל את התורה באהבה וחיבה באימה ויראה ברתת וזיע, פתח ואמר אֲנִכִּי ה' אֶלְקִיךָ. - [ועיין זה גם במכילתא יתרו (בחדש, פרשה ה)].

ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מא): רבי טרפון אומר, ורח הקב"ה ובא מהר סיני ונגלה על בני עשו, שנאמר ויאמר ה' מְסִינִי בֵּא וְיִרְחַק מִשְׁעִיר לְמוֹ וכו', אמר להם הקב"ה מקבלים אתם עליכם את התורה, אמרו לו ומה כתוב בה, אמר להם לא תרצא, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שבירך יצחק את עשו, שאמר לו וְעַל חֶרֶב תִּחְיֶה, ומשם חזר ונגלה על בני ישמעאל, שנאמר הופיע מהר פֿאַרן, ואין פֿאַרן אלא בני ישמעאל, שנאמר (וירא כא, כא) [וישב] במדבר פֿאַרן, אמר להם הקב"ה מקבלים אתם את התורה, אמרו לו ומה כתוב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שעשו אבותינו, שגנבו את יוסף והורידוהו למצרים, שנאמר (וישב מ, טו) כִּי גָנַב גָּנַבְתִּי מֵאֲרֵץ הָעִבְרִים. ומשם שלח מלאכים לכל אומות העולם, אמר להם אתם מקבלים עליכם את התורה, אמרו לו ומה כתיב בה, אמר להם לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים על פְּנֵי, אמרו לו אנו רואים שאין אנו יכולין להניח דת אבותינו שעבדו את האלילים, אלא תן תורתך לעמך, שנאמר (תהלים כט, יט) ה' עַל עַלְמוֹ יִתֵּן ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּכָלוֹם. ומשם חזר ונגלה על בני ישראל, שנאמר וְאָתָּה מְרַבֵּכֵת קִדְשׁ, ואין רבבות אלא ישראל (העלותך, לו) וּבְגִזָּה יֵאֱמַר שׁוֹבָה ה' רַבּוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל, ועמו אֶלְפֵי שְׁנָאָן וְרַבּוֹת בְּתִמִּים מֵאֲכִי קִדְשׁ, וימינו אוחות את התורה, שנאמר מימינו אַש דַּת לְמוֹ.

^{מו} עיין בגמרא ברכות (לד:) וסנהדרין (טז): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו [פירוש: הטובות והנחמות לישראל] אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים, עין לא ראתה אֶלְקִים וּלְתֵף יִשְׁעִי (סד, ג) [לא נראית ולא נגלית לשום נביא, דאין קץ לדבר]. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו, מְקוֹם שְׁבַעַל תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין שָׁם, צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינֶם עוֹמְדִין שָׁם וְדוֹגֵל כֶּחָן שֶׁל בְּעַל תְּשׁוּבָה, שאין בריה יכולה לעמוד במחיצתם, שנאמר שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וּלְקָרוֹב, [שנתרחק מן הרבבה ואחר כך שב אליו בתשובה], והדר [שְׁלוֹם]

בעלי תשובה שנתרחקו ונתקרבו. ווערט אנגערופן וְלִקְרֹב, [ווייל] זיי זענען נתקרב געווארן בתשובה.

[ולזה אמרו] מה ראו אלו לקרבם יותר מן האומות, מהאט זיי 'מקרב' געווען, מהאט זיי געגעבן [די תורה באופן] אז מ'קאן נתקרב ווערן [בתשובה, אפילו] א רחוק אויך, [וניתנה תורה גם] פאר די בעלי תשובה.

[וואס] דאס האט מען נישט געגעבן פאר די אומות.

סז

איי איך וועל נעמען דעם תירוץ ווייל זיי זענען 'בנים' למקום.
אויף דעם טענה'ן זיי, אונז וויל מיר אויך ווערן בנים למקום.

סח

האט דער בורא כל עולמים זיי געענטפערט, סתם הקדוש ברוך הוא פיהם [וואמר להם] הביאו ספר יוחסין שלכם, עטס זענטס נישט קיין 'בנים' פאר אייערע עלטערן, וויאזוי קענט עטס ווערן בנים למקום.

איבערדעם סתם הקדוש ברוך הוא פיהם [וואמר] הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין 'בני', זיי קאן איך נעמען פאר בני, ווייל זיי האבן א ספר יוחסין אין די הענט, אז זיי זענען בנים כשרים וראויים, זיי זענען בנים לאבותם, קענען זיי זיין בנים פאר מיר אויכעט. אבער עטס, אז עטס קאנט 'דאס' נישט אויפווייזן, נו ווי קאנט עטס פארלאנגען עטס זאלט ווערן בנים למקום.

איבערדעם איז סתם הקדוש ברוך הוא פיהם, [ווען] ער האט מיט דעם [זיין געענטפערט].

סט

ישוב קושיא ח (באופן שני)

והוצא מזה כי כח התשובה דמהני רק בישראל, זה מוכח מכת השבת שניתן רק לישראל שהם בנים למקום, וכמבואר בבני יששכר. וכן מן מכת בכורות מוכח שהם בנים למקום, וכמבואר בפרשת דרכים היוצא לנו מזה, דעם כח התשובה ווייסט מען נאך דורכן שבת, ווייל זיי זענען בנים למקום [כמבואר בבני יששכר].

און [דער] ועברתי בארץ מצרים, מכת בכורות, האט דאך אויך נאך געקאנט זיין ווייל זיי זענען בנים למקום, אזוי ווי דער פרשת דרכים זאגט^{מז}. ממילא איז דאס איין זאך, [מכת בכורות, מיט שבת].

ע

והנה כל הנס דשבת הגדול היה רק על ידי שהוריעו להם שעתידי להיות מכת בכורות, ולכן לחמו עמהם הבכורים ונתקיים למפה מצרים בבכוריהם, כי האמינו להם בזה שהיה מכת בכורות על ידי שהבינו כי ישראל הם בנים למקום איבערדעם איז אזוי.

דעם נס [פון שבת הגדול] איז געווען למפה מצרים בבכוריהם, [און] דעם נס איז

לקרוב [מעיקרא, צדיק גמור, גדול כחן של בעלי תשובה]. מאי רחוק, רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב, קרוב דמעיקרא. ורבי יוחנן אמר לך, מאי רחוק, שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא [כל ימיו, דהיינו צדיק גמור]. ומאי קרוב, שהיה קרוב לדבר עבירה מעיקרא, ונתרחק ממנו השתא.

[והנה לסברת רבי אבהו רואין שלשון ריחוק קאי על שעת העבירה, ולשון קירוב על שעת התשובה, והרי שלשון התקרבות מורה על התשובה. ומ"מ דברי רבינו הם באופן אחר קצת מדרשת הגמרא, והוא כדרשת התיקוני זוהר (בהקדמה דף טז:) וז"ל: ש', בה' שלום שלום' לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, לרחוק שנתקרב, דרחוק קרוב הנה. - וכן הורגל בכמה ספרים קדמונים, להביא פירוש זה לרחוק שנתקרב].

^{מז} ולהלן יבואר עוד ביאור בזה, גם מתוך דברי הישמח משה, דממכות בכורות נשמע שישראל הם בנים.

געווען [ווען] מ'האָט זיי דערציילט ס'וועט זיין [שְׁמִינִיתוֹ] הַבְּכוֹרִים, [און] מ'האַלט דאָ דעם שָׁה [לקרבן פסח] אויף מַכַּת בְּכוֹרוֹת, און דורכדעם איז דאָךְ געווען דאָס גאַנצע נְסִימָה.

[און] לכאורה זיי האָבן דאָךְ פאַרשטאַנען [מה שטמון בזה], זיי זענען דאָךְ געווען אַיִצְטִגְנוּגִים [גדולים] און זיי האָבן פאַרשטאַנען [דברים נעלמים]. ועל כן כשאמרו להם ישראל שעתידי להיות מכת בכורות, האָבן זיי געוואוסט ווי קען דאָס עפעס זיין מַכַּת בְּכוֹרוֹת, מוז דאָךְ זיין אַז דער בורא כל עולמים אַליין זאָל קומען. נו וויאזוי קאָן ער קומען מְטֵמָא זיין, וויאזוי קאָן דאָס זיין. [אלא מאי בשביל שישראל הם 'בָּנִים לְמָקוֹם', והכהן מטמא בבית הקברות להצלת בנו ותורתו].

עא

ועוד יש ראיה לזה מהצלת ישראל ממכת בכורות, דהקמרג רצה למטען שגם ישראל עברו עבודה זרה בהמצרים. והתירין על זה כי אצל ישראל מהני תשובה, לפי שהם בניו למקום, מה שאין כן אצל המצרים שהם רק בבחינת עבדים למקום און דערנאָך [מלבד ההקדמה של הפרשת דרכים, יובן כך מעוד ראיה, שהרי] מַה בֵּין אֵלוֹ לְאֵלֹהִים וועט מען דאָךְ פרעגן. [דהלא גם ישראל עבדו עבודה זרה במצרים, ולמה לישראל מהני תשובה ולא להמצריים].

[ועל כן מזה גופא ממה שהיה אצל מכת בכורות ענין] וּפְסִיחֵי עֲלֵכֶם [בא יב, יג] [ופירש"י לשון דילוג וקפיצה, שמדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שריים זה בתוך זה, ומצרי מת וישראל נמלט], מוז מען דאָךְ אויכעט זאָגן, מוז איך אויסקומען צו דעם [דזהו לפי שישראל הם 'בָּנִים לְמָקוֹם', משא"כ המצריים], איך מוז אויסקומען צו [דעם ענין פון ישראל] בָּנִים לְמָקוֹם.

עב

וזה שישראל הם בניו למקום, זה מוכח מבח השבת שניתן רק לישראל און דאָס איז [מוכח] נאָר דורכן שַׁבָּת. [דממה שישראל ניתן להם השבת, אבל גוי ששבת חייב מיתה, מזה מוכח דרק ישראל הם בניו למקום, ולא האומות, וכמבואר בבני יששכר].

^{מב} וכדלעיל באות לג, ובהערה יג.

^ט כלשון זה מובא בכמה ספרים (ומהם בתולדות יעקב יוסף פ' יתרו, ועוד), וכן הובא זה כמה פעמים בדברי רבינו, לענין טענת שר של מצרים קודם קריעת ים סוף, שטען ואמר מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה וכו'. והשיב לו הקב"ה אתה דן אונס כמזיד ושוגג כרצון, הללו באונס והללו ברצון וכו'.

וכנראה שמקורו מלשון הוזהר הק' (תרומה דף קע:), בזה, וז"ל: אֵלָא בְּזִמְנָא דִּישְׁרָאֵל אַעֲבְרוּ לְגַבֵּי יָמָא, וּבְעָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַקְרַע לֶחַן יָמָא דְסוּף, אָתָּא 'רַחֲבִי' הֵהוּא מְמַנָּא דְעַל מְצָרִים, וּבְעָא דִּינָא מְקַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אָמַר קְמִיָּה, מְאִרִּיָּה דְעֵלְמָא, אָמַי אַתְּ בְּעִי לְמַעַבְדִּי דִּינָא עַל מְצָרִים וּלְמַקְרַע יָמָא לְיִשְׂרָאֵל, הָא כְּלָהוּ חֲתִיבִין קַמֶּךָ, וְכָל אַרְחָךְ בְּדִינָא וְקִשּׁוּט. אֵלִין פְּלַחֵי כּוֹכְבִים וּמִזְלוֹת, וְאֵלִין פְּלַחֵי כּוֹכְבִים וּמִזְלוֹת. אֵלִין בְּגִלְיָ עֲרִיּוֹת, וְאֵלִין בְּגִלְיָ עֲרִיּוֹת. אֵלִין אוֹשְׁדֵי דְמִין, וְאֵלִין אוֹשְׁדֵי דְמִין. בְּהֵיאָה שְׁעִתָּא הָוָה קִשָּׁה קְמִיָּה, לְמַעַבְדִּי עַל אַרְחָ דִּינָא וְכו', וְאֵלְמָלָא דְאַשְׁמַחַן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכֹחַת אַבְרָהָם, דְּאֶקְרִים בְּצִפְרָא לְמַעַבְדִּי פְקוּדָא דְמֵאֲרִיָּה וְדַעֲוֵתָא דִּילִיָּה וְכו', כְּלָהוּ אַתְּאֲבִידוּ בִּימָא וכו'.

ועיין בילקוט שמעוני (בשלח רמז יד): וְהַיָּמִים לָהֶם חֲמָה (בשלח יד, כט). שירד ס"מ ואמר לפניו, רבונו של עולם ונחין לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם נסים. והיה משמיע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חמה וביקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוּשָׁה שְׁבַעֲוֵלָם, וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבדוה אלא מתוך שֶׁעָבְדוּ וּמִתּוֹךְ טוֹיָף דַּעַת, ואתה דן שוגג כְּמִזִּיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן. כיון ששם שר של ים, אותה חמה שנתמלא על ישראל הִתְחַיְּרָה על מצרים, שנאמר (שם, כח) וַיִּשְׁבּוּ הַיָּמִים, ששבו מישראל על מצרים.

ועיין עוד במדרש תהלים (מזמור א, טו, כ) לַעֲנִין לַעֲתִיד לְבָא, שְׂבָאִים שָׂרִים וּמִקְרָטִים אֵלֹו עוֹבְדֵי ע"ז וְאֵלֹו עוֹבְדֵי ע"ז. - וְעַיִן זֶה בִּילְקוּט שְׁמַעוֹנִי (ישעי' רמז תק), אִם אֵלֹו עוֹבְדֵי ע"ז אִף אֵלֹו עוֹבְדֵי ע"ז וכו', אוֹמַר הַקְּבִ"ה וכו' אִנִּי מִלְמַד וּמְדַבֵּר עֲלֵיהֶם בְּצִדְקָה וּמוֹשִׁיעִין, שְׂנֵאמַר (ישעי' סג, א) אֲנִי מְדַבֵּר בְּצִדְקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ, וּבִאֲזוּ צִדְקָה וכו', בְּצִדְקָה שְׁעִשִׁיתָ עִמִּי שִׁקְבַלְתָּם אֶת הַתּוֹרָה, שְׁאִלְמָלָא כֵּן הֵיכֵן הִיָּתָה מַלְכוּתִי וכו'.

² ולהלן (פן אות עו) יבואר עוד ראיה שלישית לזה, גם מתוך דברי שיחמח משה, דממכת בכורות נשמע שישראל הם בניו למקום, וכמו שנאמר על זה בְּנֵי כְּבִירֵי יִשְׂרָאֵל.

עג

ונמצא כי כל הנס דשבת הגדול מה שהאמינו להם המצרים שהיה מכת בכורות, וכן עצם הצלת ישראל במכת בכורות, כל זה היה יכול להיות רק בכח שמירת השבת ששמרו ישראל עוד במצרים. ולכן שפיר תלוי גם זה ביום השבת דייקא

ממילא צו דער גאנצער 'אַמונה' [שיאמינו להם כשאמרו בשבת הגדול שעתיד להיות מכת בכורות, און] דעס גאנצע 'מציאות' פון מכת בכורות, [דאס] האָט נאָר געקאָנט זיין מיטן כח פון שבת.

איבערדעם איז רעכט אז מ'האָט דעס גס [של שבת הגדול שהיה תלוי במכת בכורות] אַרױפגעלייגט אויף שבת. וואָרן ס'איז נישטאָ קיין מציאות אויף דעם גס נאָר דורכן שבת.

עד

[ישוב קושיא ו-ז - באופן שני]

ולזה גם כן אומרים בשבת דהוא זכר ליציאת מצרים, כי השבת ויציאת מצרים הם ענין אחד, דשניהם מורים ומוכיחים על מה שישאל הם בנים למקום

[ולדרכינו שפיר מיושב גם כן מה שדקדקנו לעיל מדוע שמירת השבת הוא זכר ליציאת מצרים, כי השבת הוא לאות וראיה שישאל הם בנים למקום, ולא האומות, ומכח זה היה גם כל הנס דיציאת מצרים ומכת בכורות, לפי שישאל היו בנים למקום משא"כ המצרים].

עה

חקדמה לישוב קושיא ט

מ'קען נאָך מוסיף נפך זיין [לכאור גם כן] פאַרוואָס ס'הייסט שבת 'הגדול'.

עו

בישמח משה פרשת שמות מבאר הפסוק בה אמר ה' בני בכרי ישראל, ואמר אליך שלח את בני ועבדני ותמאן לשלחו, הנה אנכי הרג את בנך בכרך. ולכאורה אינו מובן מה שהקדים להתראת מכת בכורות, מה שישאל הם בני בכרי ישראל [דהנה] ס'שטייט אין ישמח משה אין פרשת שמות^א, [אויף דעם וואָס] דער בורא פל

^א בישמח משה פרשת שמות: ואמר ה' אלך אליך שלח את בני ועבדני ותמאן לשלחו, הנה אנכי הרג את בנך בכרך. ויש לדקדק טובא. א) להבין מפני מה פתח במכות בכורות, הלא היא האחרונה, ועיין פירוש רש"י (ד כב, ד"ה בני). ב) מה שאמר בני בכרי ישראל, למה זה לענין התראה. ג) מה דאמר ואמר אליך שלח את בני ותמאן וגו', היה ראוי לומר [רק] שלח את בני וגו', ואם מאן אתה וגו' הנה אנכי הרג וגו'. ד) יש להבין למה לא נאמר בכל המכות בהתראה והפליתי את עמי, רק בערוב (וארא ח, יח), ודבר (שם ט, ד), ומכת בכורות (שם יא, ז), אף דבאמת כל המכות לא היו בישראל. ה) ועוד דבאמת מה זה לענין ההתראה, דבישראל לא יהיו המכה.

והנראה לי בהקדים לכאור המדרש (ילקוט שמעוני בשלח רמז רלד) והקדים להם חמה (בשלח יד, כט), חמה כתיב, שנתמלא עליהם הים חמה להטביען, מיד אותה חמה שנתמלא על ישראל החזירו על מצרים, הדא הוא דכתיב (שם כח) וישבו המים, ששבו מישאל על מצרים. דה תמוה, וכי יעביד הקב"ה דינא בלא דינא ח"ו? (ברכות ה:), דחימה של ישראל יהיה על מצרים, הלא די להם בשלחם, וקל אמונה ואין עול (האזינו לב, ד).

אבל יובן כפשוטו וכו'. ובאופן אחר נראה לי, על פי המבואר בספרים שהיה מההכרח להוציאם אז ממצרים, שאלמלי היה נשאר שם עוד, היו נשקעים ח"ו, כדכתיב ולא יכלו להתמקמה. והנה לכאורה אינו מובן, דמשום דלא יכלו להתמקמה, יוציאם ממצרים שקנוים להם לעבדים קודם זמן, ואין עול כתיב. אך כיון שנגזר גזירה על כל הבכורים בארץ מצרים מפני חטאם, וישאל כולם קרוים בכורים, והם חטאו כמזהם, וראוי היה גם עליהם לעבור הכוס לכלותם ח"ו, אך שחס עליהם השי"ת מפני שמצרים החטיאן, והיו כאנוסים. ואם כן התירוץ זה לישראל, אבל לא למצרים שהחטיאן, דמצידן היו ראויים לכליה, ושוב אין להם עבדים. ו או יאמר כיון שהיה ראוי לעבור הגזירה גם עליהם לכלותם ח"ו, רק שהשי"ת הצילם ברחמיו, לכך צויה שיהיה אות על הקתים (בא יב, יא), ולא יתן המשחית וגו' (שם, כג), שמע מינה שאף הם היו חייבין. דכבר כתבנו (בריש פרשת נח) דמשניתן רשות למשחית אינו מבחין וגו' (בבא קמא ט, ס), היינו בהם צריך הבחנה, שאינו טוב גמור והבן. ועוד דמכיון שהיה המשחית צריך להבחין בין בכור לאינו בכור, היה מבחין גם כן בין ישראל למצרי. אלא ודאי כמו שכתבתי דעל ישראל היה גם כן הגזירה, והיינו ואת פתניו הציל (בא שם, טז), שמע מינה שהיו צריכין הצלה, שהגזירה כללית. ועל פי זה נתיישב דאמר (שם, יג) ויציאתי את הים על הקתים אשר אתם שם, והיה לו לומר אשר בכוריהם שם, דהא גם במצרים לא נהרגו רק הבכורים. ועוד קושיא יותר חזקה, הלא מצות פסח מפורש משום שפסח על בני ישראל, אם כן לא היה ראוי לאותה מצוה רק הבכורים, דעליהם פסח. ולפי מה שכתבתי

עולמים האט געזאגט (שמות ד, כב-כג) וְאֶמְרַתְּ אֵלָיו בְּנֵי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל, וְתִמָּאֵן לְשַׁלְּחוֹ, הִנֵּה אֲנִי הֵרַג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרֶךָ.
[ולכאורה] פֶּאֶרְוֹאָס עֲפֵעַס הִיבֵט עַר עֲפֵעַס אֵן בְּנֵי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל, [ועל זה הוא שמסיים] הִנֵּנִי הֵרַג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרֶךָ.

עז

וביאר דהנה לכאורה יצאו ממצרים קודם הזמן של ת' שנה לירידת מצרים, כדעדיין נשתעבדו לפרעה. ולזה הקדים הקב"ה הודעת ענין מכת בכורות, והקדים לומר בְּנֵי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל, דהכוונה דעל כן כשיצאו גזירת מכת בכורות היו גם ישראל בכלל זה, לפי שנקראו בכורים. ועל ידי שהקב"ה הציל אותם מגזירה זו, הו' כמציל מזוטו של ים דהרי אלו שלו, ולכן בזה קנה אותם הקב"ה להיות עבדים לו, ונפקע שעבודם לפרעה

זאגט דער ישמח משה אזוי.

לעולם זענען זיי דאך ארויס פאר די צייט, איז דאך א קשׂא באמת יצאו קודם הזמן, והלא עדיין לא נפקע שעבודו של פרעה עליהם, ויש לחוש לטענת המקטרג].
נאָר [ווייל] די גמרא זאגט²² הַמְצִיל מִן הַנֶּהָר וּמִזֹּטוֹ שֶׁל יָם, הָרִי אֱלוֹ שְׁלוֹ.
[און] דער בורא כל עולמים האט געזאגט ס'זעט זיין א גזירה אויף די בכורים, און אידן זענען דאך אלע בכורים, [ואם כן גם הם היו בכלל הגזירה ח"ו [וכדלהלן]].

עח

וכזה מבאר גם כן למה נצטוו כל ישראל במצות פדיון בכורים, ולא רק הבכורים. לפי שבאמת כל ישראל נקראו בכורים, והיו ראויים הגזירה, והקב"ה הציל את כולם ממכת בכורות

ער ענטפערט מיט דעם [אויך] וואָס מ'פרעגט די קשׂא, [על מצות] קָדַשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל [בא יג, ב], [דבשלמא] די בכורים איז רעכט נשצטוו לפרדות בניהם ובהמתם], אָבער וואָס איז [דער טעם הכתוב שייך אויף וואָס] "אלע אידן" ברענגען דאך [פדיון

אתי שפיר, דכל ישראל בכלל בכורים, ואם כן הו' השי"ת כמו מציל מזוטו של ים, דמציל לעצמו. ומעין סברא זו ראיתי בספר מים יחזקאל, והוא דלה לי חספא.

ולפי זה אתי שפיר הא דבפרשת קדש וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךְ [שם יג, ג טו], ובפרשת בהעלותך [ח, יז], אינו מבואר רק שמכת הריגה של בכורי מצרים נתקדשו 'בכורי' ישראל. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, דבהצלה 'כל ישראל' שוין, רק דמצוה זו לאות כמו שהיה הריגה במצרים, וממילא יובן דהצלת כל ישראל חסד גדול. ועל פי זה מבואר המדרש הנ"ל, דאותה חֲמָה גופיה שהיה על ישראל שחטאו כמוהם, החזיר על מצרים, דאם כן היו ראויים לכליה ח"ו בעת הריגת בכורים, והשי"ת הציל ישראל לעצמו, ואם כן שלא כדון רדפו אחר בני ישראל, וראוי להטביעין שם. ולכן בכל המכות שהיה בהם איבוד נפשות או מאדם או מבהמה, נאמר וְהַפְּלִיתִי, דזה הטעם שהצדיק ה' שהוציאן הם ובהמתם, ומה שקנה עבד קנה רבו קודם זמנן, שהשי"ת הציל לעצמו. אבל בשאר המכות לא היה בהם איבוד נפשות, ואף במכת ברד הלא הָיָא [את דבר ה'] מַעֲבָדֵי פְרָעָה גַם כֵּן הָיִים וגו' [ט, כ], ואם כן אין הצלה לישראל, והבן.

ועל כן התחיל בזה בראש השליחות, שלא יקשה הלא הוא קודם זמנן, לכך אמר ית' בְּנֵי בְכָרִי יִשְׂרָאֵל, שכולם נקראים בכורים, וְאֶמְרַתְּ אֵלָיו שְׁלַח אֶת בְּנֵי מִרְצוֹנִי, וכיון שהוא קודם זמן וְתִמָּאֵן וגו', ואני מוכרח להוציאן כעת שלא ישתקעו לעולם כנודע, על כן אֲנִי הֵרַג אֶת בְּנֶךָ בְּכֹרֶךָ, ואם כן מה שאני מציל לישראל שהם כולם בכורים, לעצמי אני מציל.

והיינו שאנו אומרים (בברכת אמת ויציב) כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הִרְגָּתָם, על כן ובכוּרָךְ [ישׂרָאֵל] גְּאֻלָּתָם, ועל ידי זה ים סוף לָהֶם בְּקַעַת וְזָדִים טִבְעָתָם, כי שלא כדון רדפו אחרי בני ישראל, והבן. ○ ועל פי זה עניתי ואמתי לפרש הפסוק (תהלים ק, ג) הוּא עֲשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עֲמוֹ וְצֹאֵן מִרְעִיתוֹ וכו' [עיי"ש]. ○ ובוזה פירשתי מאמר המגיד (בהגדה של פסח) וְהָיָה שְׁעִמְדָּה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ וכו' [עיי"ש]. ○ ועל פי זה יש לפרש (בתפלת י"ח) גֻּמְלֵי חֲסִידִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת וּמִבְיֵא גְּאֻלָּת וכו' [עיי"ש]. ○ ועל פי זה יתפרש המדרש (שמות ובה מט, א) מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לִכְבוֹת אֶת הָאֱלֹהִים (שיר השירים ח, ז), מִיָּם אֱלוֹ הָאוֹמֹת, שאפילו יתקבצו כל האומות וכו', לא יוכלו לכבות האהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים וכו' [עיי"ש עוד באורך].

²² בגמרא בבא מציעא (כד:). וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר, המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, ומן זוטו של ים, ומשלוותיו של נהר, המוצא בסרטאי ופלטאי גדולה ובכל מקום שהרכיבים מצויין שם [פירש"י: ואפילו דבר שיש בו סימן], הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן.

לשון שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק א) קדשו כג

בניהם ובהמתם] ווייל ס'איז [געווען] מַכַּת בְּכוֹרוֹת און זיי זענען ניצול געוואָרן²², וואו קומט דער גאַנצער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל צו דעם [והלא רק הבכורים ניצולו].

עט

נאָר וואָס דען, ער זאָגט, דער גאַנצער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, אידן ווערן אַלע אָנגערופן בְּכוֹרִים, [ונכמו שאמר כאן] בְּנֵי בְכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל.

ממילא לפי זה אַז ס'איז דאָ אַ גְּזִירָה אויף די בְּכוֹרִים, וויאָזוי זענען זיי ניצול געוואָרן [מכלל הגזירה]. נאָר [דער תירוץ איז ווייל] הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא האָט זיי מַצִּיל געווען [כדמיון המציל מזוטו של יום, דהרי אלו שלו].

ממילא אַז דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט זיי מַצִּיל געווען פון די גְּזִירָה, [בוזה קנה אותם הקב"ה ונפקע שעבודו של פרעה עליהם].

פ

ובזה מבאר כמה ענינים האריך שיציאת מצרים היה תלוי בזה שניצולו ישראל מגזירת מכת בכורות. וכל זה לפי שנקראו בני בכורי ישראל

ער טייטשט מיט דעם כְּמָה פֶּסוּקִים²³.

[ומבואר בזה גם המשך נוסח התפילה (בברכת אמת ואמונה)] הַמֶּכֶּה בַּעֲבֹרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם²⁴.

[ווייל] טאַקע דורך דעם, ווייל מ'האָט געשלאָגן די בְּכוֹרִים, דורכדעם האָט געקאַנט זיין יְצִיאַת מִצְרַיִם. ווייל דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט זיי מַצִּיל געווען מן הַנֶּהֱרָ, האָט זיי דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים קוֹנֶה געווען פֶּאָר זיך, איבערדעם איז דעם מַצִּיאֹת געווען עַל פִּי הַלָּכָה אַז מ'זאָל קאַנען אַרויסציען אידן פֶּאָר די צייט. ער פירט דאָרטן בְּאֲרִיכוּת אַ גאַנצן דְּרוֹשׁ מיט דעם²⁵.

פא

ונמצא דממכת בכורות מוכח, דלא רק שישאל הם 'בנים' למקום, אלא שגם נקראו 'בכורים'

קומט דאָך אויס, [אַז] די גאַנצע מַכַּת בְּכוֹרוֹת [ומה שהוכרח הקב"ה להציל את ישראל מזה] האָט נאָר געקאַנט זיין, ווייל אידן זענען געווען בְּכוֹרִים. [ובכלל זה דמכל שכן שנקראו 'בנים' למקום].

פב

עוד הקדמה לשוב קושיא ט

מבואר ברש"י תולדות, דכשזעק עשו ליצחק על יעקב, אַתְּ בְּכוֹרְתִי לָקַח. אמר יצחק, בכך הייתי מצד וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו 'לבכור' ברכת, גם בְּרוּךְ יְיָהּ

לאַמִּיר'זשע זען.

רש"י זאָגט [אויף דעם וואָס] ער האָט געזאָגט [עֲשׂו ליצחק] וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַּעַמִּים, אַתְּ בְּכוֹרְתִי לָקַח וְהָנָה עִתָּהּ לָקַח בְּרַכְתִּי [תולדות כז, לו], האָט ער געענטפערט גַם בְּרוּךְ יְיָהּ.

²² וכמפורש בפסוק הטעם בזה (בא יג, טו): והעבדת כל פטר רחם לה' וגו', וכל פטר חמר תפדה בשב וכו' וכל בכור אדם בבנין תפדה. והיה כי ישאלך בנה מחר לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים, והיה כי תקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה, על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה.

²³ כמובא דבריו בקצרה לעיל בסוף הערה נא (ד"ה והיינו שאנו אומרים).

²⁴ בישמח משה גופיה מפרש שם נוסח התפילה דשחרית (בברכת אמת ויציב) כל בכוריהם הרגת ובכורך ישראל גְּאָלָתָ וכו'. אבל לדרך זה מתפרש היטב גם נוסח התפילה דערבית (בברכת אמת ואמונה), וכדברי רבינו כאן.

²⁵ ועיין גם בס"ג וראא תשכ"ז (לשון קדשו רסו ח"ב) מה שביאר רבינו על פי דברי הישמח משה אלו.

זאָגט רש"י^י, ער האָט מוֹרָא געהאַט ער האָט געטון אַן עוין, שְׁבִרְכָתִי קִטָּן לַפְנֵי גָדוֹל. [ווען] ער האָט געהערט אָבער אַז בְּכָרְתִי לָקַח, ער האָט אָפּגעקויפט די בְּכוּרָה, ממילא איז 'ער' [יעקב] דאָך טאַקע דער גָדוֹל, אַז ער איז דער בְּכוּר איז ער דער גָדוֹל. אזוי זאָגט רש"י דאָס לָשׁוֹן דאָרטן.

פג

ובזה יש ליישב מה שדקדקו בעלי התוספות, על מה שנאמר שם בתחילת הענין וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנֵו הַגָּדוֹל. דלמה הוזכר בכאן שהיה בנו הגדול

קאָן זיין מיט דעם איז פאַרענטפערט [וואָס] תוספות פרעגט די קשׁיאַנִי, די בעלי התוספות^י [אויפן פסוק] וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנֵו הַגָּדוֹל (תולדות שם, א), [דלכאורה] וואָס רופט ער אים עפעס אָן בְּנֵו הַגָּדוֹל.

זאָגט ער צוויי [תירוצים]. איינס ווייל מַחְנִיפִין לְרִשְׁעִים בְּשַׁעֲתָן. אַדער ווייל זיי האָבן די וועלט אונטער זיך.

פד

לכאורה, וואָס האָבן זיי דען די גאַנצע וועלט. [נאָר] קען זיין, דער שׁוֹר [של עֶשָׂו שהוּא] דער ס"מ [מיינט ער] אפשר.

פה

ולדברי רש"י נראה, כי יצחק רצה לברך את הבכור דייקא, ולכן בכרי לבאר למה רצה יצחק לברך את עשו דייקא, אמר הכתוב דהוּא לפי שעשו היה בְּנֵו הַגָּדוֹל. ולכן לבסוף כששמעו שיעקב קנה הבכורה, היה שמח שבאמת בירך לבנו הבכור נאָר לויט דעם [לדברי רש"י הנזכר] קאָן זיין איז פאַרענטפערט וואָס ער רופט אָן עֶשָׂו בְּנֵו הַגָּדוֹל, פאַרוואָס עפעס פונקט דאָרט רופט ער אים אָן בְּנֵו הַגָּדוֹל. ווייל די בְּרָכָה איז דאָך געגאַנגען [לבן הבכור, ולכן מקדים הכתוב כי] פאַרדעם האָט ער [יצחק] גערופן עֶשָׂו - אזוי זעט דאָך אויס פון 'די' רש"י - ווייל 'ער' איז דער גָדוֹל [דהיינו הבכור, און] ער האָט נישט געוואָלט בענטשן דעם קִטָּן פאַרן גָדוֹל. איבערדעם האָט ער גערופן עֶשָׂו, ער זאָל 'אים' בענטשן.

[ולכן] זאָגט ער וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנֵו הַגָּדוֹל, ווייל לְדַעַתּוּ האָט ער דאָך געהאַלטן [שעשו הוא הבכור, שהרי] ער האָט דאָך נישט געוואוסט [אַז] ער האָט פאַרקויפט די בְּכוּרָה. ווייל וְהָרְאִיָּה אַז דערנאָכדעם [ווען] ער האָט געזאָגט אֶת בְּכָרְתִי לָקַח, איז ער געווען באַרואיגט, האָט ער געזאָגט כִּי־הָאֵב מוֹרָא געהאַט אַז איך האָב געבענטשט דעם קִטָּן לַפְנֵי גָדוֹל, [ועכשיו] איז ער [יעקב] טאַקע דער גָדוֹל.

פו

ישוב קושיא ט

וענין מה שקנה יעקב את הבכורה, היינו שהוא שיהיה בבחינת בן בכור למקום, ויהא ראוי לעבודה, וכמבואר בדברי חז"ל. ואם כן מכל זה נצמח מה שישאל הם 'בנים' למקום, ולא עוד אלא שהם בנים 'בכורים' למקום היצט איז אזוי, איז דאָך רעכט [מה שנקרא שְׁבֵת הַגָּדוֹל].

[דהנה] לכאורה וואָס איז שייך אַז ער [יעקב] איז דער בְּכוּר [והלא נולד שני], איז דאָך

^י ברש"י תולדות (כו, לו): תנחומא. למה חרד יצחק, אמר שמא עוין יש בי שברכתי 'קטן לפני גדול', ושנית סדר היחס. התחיל עֶשָׂו מַצֵּק וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים, אמר לו אביו מה עשה לך, אמר לו אֶת בְּכוּרְתִי לָקַח. אָמַר בְּכָן הייתי מצר וחרד, שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו 'לבכור' ברכתי, גַּם בְּרוּךְ יְהוָה (שם, לג).

^י היינו שנחתו לתרץ קושיא זו.

^י בדעת זקנים לבעלי התוספות (תולדות כו, א): וַיִּקְרָא אֶת עֶשָׂו בְּנֵו הַגָּדוֹל. מכאן שמחניפין לרשעים בשעתן. דבר אחר לפי שהעולם בידו, קראו גָדוֹל.

אויך נאָר [דער פּשט] אַז [יעקב ובניו] זיי זענען פֿנים לַמָּקוֹם, אַז נישט איז דאָך נישט [שייך הלשון] פֿני פֿכוּרִים.

וואָרן טאַמער מ'איז נישט [בבחינת 'בנים' למקום, רק בבחינת 'עבדים', הרי] ביי 'עבָדִים' איז דאָך נישט קיין חילוק צי [דער עבד איז] אַ פֿכוּר צי נישט קיין פֿכוּר [דאין לעבד שהוא בכור שום חשיבות אצל אדונו יותר מהעבד שאינו בכור, ואם כן אם היו יעקב ובניו בבחינת 'עבדים' למקום] איז דאָך נישטאָ וואָס צו קויפֿן [די בכורה פון עשו]^א.

[וממילא ממה שקנה יעקב הבכורה] איז טאַקע דאָך נאָר געבליבן [דער פֿשט] אַז אידן זענען פֿכוּרִים פֿאַרדעם, ווייל זיי זענען 'פֿנים' לַמָּקוֹם^ב, אַז נישט איז דאָך נישט שייך צו זאָגן, וויאָזוי זענען זיי עפעס פֿכוּרִים, [און] פֿאַר וועמען זענען זיי פֿכוּרִים [עד שקראם הקב"ה בני בכרי ישראֵל]. זיי ווערן דאָך נישט אָנגערופן פֿתָנִים פֿכוּרִים. [והרי] דעס גאַנצע ענין, דער גאַנצער דין פון פֿכוּר איז דאָך נאָר ביי פֿנים, נישט ביי עבָדִים און נישט ביי קיינעם [אנדערש], נאָר ביי פֿנים.

פ

ואם כן כל ההצלה והנס דמכת בכורות, הוא ממה שקנה יעקב את הבכורה, ומה נסתבב שיצחק הסכים לכסוף לברכת יעקב כשנתוודע שהוא היה בנו 'הגדול' הבכור. ובצירוף מה שחיה לישראל הכח והזכות של שמירת השבת, שמה מוכח שישראל הם בנים למקום, ולא בבחינת עבדים למקום, ולכן נקבע זכרון הנס ליום השבת וכמבואר לעיל לפי זה איז דאָך רעכט.

אַז די גאַנצע מַפֶּת פֿכוּרֹת איז געווען פֿאַרדעם, [ווייל] פון דעם האָט זיך אַרויסגעשטעלט [שישראל הם בנים לַמָּקוֹם, וכדברי הפרשת דרכים. ולפי הוספת דברי הישמח משה נמצא כ] די גאַנצע מַפֶּת פֿכוּרֹת איז פֿאַרדעם ווייל אידן זענען פֿכוּרִים. און פון דעם וואָס אידן זענען פֿכוּרִים, ווייל מ'האָט אָפּגעקויפט די פֿכוּרָה [פון עֶשָׂו], פון דעם וואָס ער האָט פֿריער געהייסן עֶשָׂו בְּנוֹ הַגָּדוֹל, איז געדרינגען אַז [באמת] יַעֲקֹב הִיטָה הַגָּדוֹל.

^א ווייזן בשמות רבה (יט, ז): קָדַשׁ לִי כָל בְּכוֹר (בא יג, ב). ר' נתן אומר, אמר הקב"ה למשה כשם שעשיתי יעקב בכור, שנאמר בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל, כך אני עושה למלך המשיח בכור, שנאמר (תהלים פט, כח) אֶף אֲנִי בְכוֹר אֶתְנָהוּ. כך קָדַשׁ לִי כָל בְּכוֹר, וְהִזְהַר לְיִשְׂרָאֵל כִּשְׁם שִׁבְרָאֲתִי אֶת הָעוֹלָם ואמרת להם לישראל לזכור את יום השבת וזכר למעשה בראשית, שנאמר (יתרו כ, ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, כִּךְ הָיוּ זִכְרֵיהֶם הַנִּסִּים שֶׁעֲשִׂיתִי לָכֶם בְּמִצְרַיִם וזכרו ליום שִׁיעֲצַתֶּם מִשָּׁם, שנאמר (בא שם, ג) זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצַאתֶם מִמִּצְרַיִם, לְמַעַן, כִּי בְּחֻקְ יְד הוֹצֵאָה ה' מִמִּצְרַיִם (שם, ט) וְלֹא יִרְאֶה לָךְ שָׂאֵר שְׁבָעֵת יָמִים (שם, ז), כַּגֵּד ד' יָמִים שְׁבִין הַגְּאוּלָּה לְקִרְיַת י"ס, כִּשְׁם שֶׁבַתְחָלָה הֵם ד' יָמִי בְּרָאשִׁית. וְכֵשֶׁם שֶׁהַשְּׁבַת מִתְקַיֶּימֶת אֶחָד ל' יָמִים, כִּךְ הָיוּ אֵלֶּה שְׁבַעֵת יָמִים מִתְקַיֶּימִים בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה, שֶׁנֶּאֱמָר (שם, י) וְשִׁמְרַתְּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים מִיָּמָה. • מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנֶּשֶׂא אִשָּׁה בְּמִדֵּינַת הַיָּם, הַגִּיעוּהוּ גִלִּים עַד שֶׁלֹּא נִכְנסָה אֲצִילוֹ, אָמַר לָהּ לֹא זִכְרִי כָל הַגִּלִּים שֶׁעָבְרוּ עָלֶיךָ, אֲלֵא אוֹתוֹ יוֹם שֶׁפִּלַּט מֵהֶם תֵּהָא זִכְרָת אוֹתוֹ, עָשִׂי אוֹתוֹ שִׁמְחָה בְּכָל שָׁנָה. כִּךְ יִשְׂרָאֵל נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקְּב"ה לְגֵאֻלָּם, וְכֵמָּה גִלִּים קָשִׁים עָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְעָשָׂה לָהֶם תְּשׁוּעָה, לִכְךָ הִזְהִירָן שִׁיהִיו שִׁמְחִים בָּהֶם בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה, שֶׁנֶּאֱמָר (תהלים לב, יא) שִׁמְחוּ בַּה' וְגִילוּ צְדִיקִים.

^א שהיה קנין הבכורה היה משום חשיבות הבכורה לצורך העבודה למקום שהיתה בבכורות, וכמבואר ברש"י (תולדות כה, לא-לב) ושאר מפרשים, ומקורו בבראשית רבה (יג, עזר).

^ב ווייזן בגמרא שבת (לא:). ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל. ובבראשית רבה (סג, יג): הסכים הקב"ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב, מניין, דכתיב פה אָמַר ה' בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל.

ובשמות רבה (ה, ז): מהו בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל, על יעקב אביהם אמר, שקנה הבכורה כדי שיוכל לעבוד למקום. ואמרת אליו שֶׁלֹּא אֶת בְּנֵי יַעֲקֹבִי נִתְמָאן לְשַׁלְּחָה הֵנָּה אֲנִי הֵרַג אֶת בְּנֵי בְכָרָךְ (שמות ד, כג), אמר לו אם אתה מונע ממני בני בכורי מלעבדני, אני אמוע ממך בן בכורך מלעבדך, שאני אהרוג את כולך. ועוד שם (טו, כז): דבר אחר בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל, בנים של מי שנטל את הבכורה.

פח

און דאָס האָט מען געזען דורכן שַׁבֿת (שמחה מוכח ד' ישראל הם בנים למקום, וכדברי הבני יששכר. וממילא) דורכן שַׁבֿת האָט געקאָנט זיין די גאַנצע מַפֿת בְּכוֹרוֹת.

פט

און בצירוף זה, האָט מען געמוזט צונוצן צו דעם דאָס אויכעט (דברי הישמח משה) אַז פון די גאַנצע מַפֿת בְּכוֹרוֹת האָט זיך אַרויסגעשטעלט – [וכן בשבת הגדול שעבור מכת בכורות נתקיים] לְמַפָּה מִצְרִים בְּכוֹרֵיהֶם – האָט זיך אַרויסגעשטעלט (אז דאָס איז) פֿאַרדעם ווייל אידן זענען בְּכוֹרִים [והיו בכלל הגזירה, ולכן כשהצילם הקב"ה מהגזירה קנה אותם לעצמו ונפקע שעבודו של פרעה].

[און] פֿאַרוואָס זענען זיי בְּכוֹרִים, ווייל מ'האָט אָפּגעקויפט די בְּכוֹרָה, [ולכן] הייסט 'ער' [יעקב] דער גִּדּוּל.

צ

ולכן מהאי טעמא קורין לשבת זה בשם שַׁבֿת 'הגִּדּוּל', דמנחם זה מוכח שיעקב ובניו הם בבחינת בן 'הגִּדּוּל', ולא עשו והאומות איבערדעם איז רעכט פֿאַרוואָס ס'הייסט שַׁבֿת 'הגִּדּוּל'.

[ווייל] דורכן שַׁבֿת איז מען געוואָר געוואָרן [שהם 'בָּנִים' לְמָקוֹם], און דורך די מַעֲשֶׂה פון מַפֿת בְּכוֹרוֹת איז מען געוואָר געוואָרן [שהם בְּנֵי 'בְּכוֹרֵי' יִשְׂרָאֵל] אַז אידן ווערן אָנגערופן דער גִּדּוּל, [און] מ'איז נישט [בבחינת] קָטָן לְפָנֵי גִדּוּל, אַזוי ווי ס'איז פריער געווען די הָוָה אֱמִינָא. איבערדעם איז רעכט דאָס לְשׁוֹן שַׁבֿת 'הגִּדּוּל'.

צא

ישוב קושיא י"א

מיט דעם איז פֿאַרענטפערט דער מדרש (פליאה), הָאָדָם שַׁעֲשֶׂה עֲבֵרָה וַחֲזֹר בּוֹ וַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ עַל כָּל מַעֲלָוֹתָיו.

צב

הנה מטעם שישראל הם בנים למקום, מהני אצלם תשובה. ולא רק על סתם עבירות, אלא אפילו על חטא עבודה זרה הנוגע בכיבול 'לכבודו' יתברך, גם בזה שייך הרין דאב שמחל על 'כבודו' הרי כבודו מחול לאָמיר זען. איך האָב דאָך שוין געזאָגט דעם יסוד, [אז] דאָס גאַנצער עֲנִין פון תְּשׁוּבָה איז געדרינגען פונעם שַׁבֿת, [דמשם מוכח] אַז מ'הייסט בָּנִים לְמָקוֹם, און אָב שְׁמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ, איז כְּבוֹדוֹ מְחוּל.

קומט דאָך אויס [אז] אפילו נישט נאָר [סתם] אַנדערע עֲבֵירוֹת וואָס ס'מאַכט אַ פֿגֵם [בנפש, כשעובר ח"ו על] חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים [שבתורה], נאָר אפילו גאָר עֲבֻדָּה זָרָה וואָס ס'איז לא עלינו פֿוגֵם אין כְּבוֹד ה' ²⁰, וואָס ס'איז נוגע לְכְבוֹדוֹ יתְבָרַךְ שְׁמוֹ, אויף דעם קען מען אויך תְּשׁוּבָה טון, ווייל אָב שְׁמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ [איז אויך] כְּבוֹדוֹ מְחוּל.

צג

ומהאי טעמא גם במצרים וכו' להנחם דשבת הגדול וההצלה ממכת בכורות, עבד ששעו תשובה ונתכפר להם גם חטא עבודה זרה שעבדו במצרים

און מִהאי טַעמָא, ווייל דער שַׁבֿת ווייזט אויף בָּנִים לְמָקוֹם, דורכדעם האָט זיך אַרויסגעשטעלט, איז דאָך דעם גאַנצע נֶס געווען [דשבת הגדול], ווי איך האָב פריער געזאָגט, [און דער נס] פון מַפֿת בְּכוֹרוֹת [שהתחלה לזה היה בשבת הגדול. והכל היה] דורכ'ן

²⁰ ובפרט על ידי השבת, וכמבואר בגמרא שבת (ק"ה): כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחליין לו, שנאמר (ישעי' נ, ב) אֲשֶׁרִי אָנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וגו' מְחַלְלוֹ, אל תקרי מְחַלְלוֹ, אלא מְחוּל לוֹ. [והוא בצירוף עם התשובה, וכמבואר בטורי זהב (או"ח ריש סימן רמב)].

לשון שבת חוה"מ פסח תשכ"ז (חלק א) קדשו כז שֶׁבֶת. [און] דורכדעם הייסט עס שֶׁבֶת הַגָּדוֹל.

צד

ובזה מבואר דברי המדרש, האדם שעשה עבירה ושב בתשובה הקב"ה מוחל לו על 'כל' עונותיו, והכוונה לרבות דאפילו על חמא עבודה זרה מהני תשובה

היצט פארשטייט מען דעם מדרש.

הָאָדָם שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה וְחָזַר בּוֹ וַעֲשָׂה תְּשׁוּבָה, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ, [און] דָּאָס איז נישט נאָר ביי אַלע אַנדערע עֲוֹנוֹת, נאָר עַל 'כָּל' עֲוֹנוֹתָיו, יעדן עָוֹן. מיינט מען יעדן עָוֹן וואָס מ'טוט תְּשׁוּבָה [על אותו עון]. מ'מיינט נישט [אז] פון איין עֲבִירָה [שעשה עליה תשובה, יתכפר לו] אויף אַלע עֲוֹנוֹת.

[אלא לעולם מייירי באותו עון שעשה עליה תשובה], נאָר ער איז מְרַבֵּה [אז] אַפִּילוֹ [אויף] עֲבֻדָּה זָרָה, [און] אפילו אַזעלעכע עֲוֹנוֹת וואָס ס'איז נוֹגַע אין די עיקרי אַמוּנָה, ס'איז נוֹגַע אין כְּבוֹדוֹ יְתִבְרָךְ שָׁמוֹ, [אפילו] אויף דעם אַרױף קען מען 'אויך' תְּשׁוּבָה טון.

צה

והטעם לפי שישראל הם בניו למקום, ואב שמחל על כבודו הרי כבודו מחול

נו וויאזוי איז דאָס מעגליך. מוז דאָך זיין [אז ס'איז בבחינת אָב' שמחל על כבודו, דאמרינן] כְּבוֹדוֹ מְחוּל, [לפי שהם] בְּחִינַת בָּנִים. איז געדרינגען [מזה, שישראל הם בניו למקום].

צו

ולזה מסיק במדרש ולכך נקרא שֶׁבֶת הַגָּדוֹל, דהרי כל ענין הנס דשבת הגדול ומכת בכורות, היה רק מכת זה דמהני להם תשובה על 'כל' עונותם, ושלכן נקרא בשם 'הַגָּדוֹל', על שם שישראל נקראו בכורים, ועבור זה היה גודל הנס של הצלת ישראל מגזירת מכת בכורות

[אויף דעם] זאָגט ער לְכָךְ נִקְרָא שֶׁבֶת הַגָּדוֹל.

[ווייל] דאָס איז דאָך דער גאַנצער טעם פון שֶׁבֶת הַגָּדוֹל, ווייל ס'ווייזט אַז ס'איז בְּחִינַת בָּנִים לְמָקוֹם, און אַז דאָרט איז געווען דאָס גאַנצע נס דורכן שֶׁבֶת. [וממילא] פון דאָרטן איז געדרינגען געווען אַז ס'נוצט תְּשׁוּבָה. איז דאָך דאָס איין זאך. [ווייל] מיט דעם איז דאָס [אַלעס] מְקוּשֶׁר. דאָס איז 'דער' מדרש, וואָס ער זאָגט אויף דעם [אז] לְכָךְ נִקְרָא שֶׁבֶת הַגָּדוֹל.

קפג

ברכת הקודש

און דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן בְּמַהֲרָה :

מ'זאל מיר זוכה זיין [להתגלות והידיעה של השגחת ה'], טאָקע וואָס מ'האָב מיר געשמועסט דאָס^{טו} אין די גאַנצע פֿרשָׁה פון [קריאת] שֶׁבֶת חוֹל הַמוֹעֵד. זאל דער אייברשטער העלפן טאָקע אַז ס'זאל שוין זיין דעם התגלות בְּמַהֲרָה. און מ'זאל מיר זוכה זיין מ'זאל מיר דערלעבן, וְנִזְכָּה וְנִחְיָה וְנִרְאָה, מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה בְּמַהֲרָה, ווען אידן וועלן געהאָלפן ווערן. מ'זאל מיר באַמַּת דְּבוּק זיין אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, און אין הַשֵּׁם יְתִבְרָךְ. מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בְּמַהֲרָה בְּהַתְּרוּמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמִים עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

^{טו} בחלק הדרוש השייך לחלק ב' של הקונטרס.

